

Front Cover

Back Cover

PAREMATA MAORI O NIU TIRENI. Nohanga Tuatahi I Tu Ki Te Waipatu, Hune 14, 1892.

Te Waipatu, wahi o Heretaunga, Hune 21, 1892.

I timata te hui o nga hapu me nga rangatira me nga mema i pootitia mo te runanga nui o te Paremata Maori i te 6 o nga ra o Hune, 1892, tae noa ki te 14 o nga ra o taua marama, heoi kahore i rupeke mai nga hapu o te iwi Maori o Aotearoa i te tomuri o te taenga atu o nga panui. Heoi i muri i te 14 o nga ra o Hune kai te haere tonu mai nga tangata o nga hapu o te iwi Maori tae noa mai ki tenei ra. Heoi i te mea i whakaritea e te hui i tu ki Waitangi i te 14 o nga ra o Aperira, 1892, me tuhera nga take korero ki nga hapu o te iwi Maori me e ratou Rangatira me o ratou mema i te 14 o nga ra o Hune, 1892, kihai i taea te tatari atu ki nga hapu e ngaro ana i te marae i taua ra. Ko nga hapu i ngaro atu ko te Urewera ko Ngatiawa ki Opotiki me ona Rohe, ko te Aupouri, ko Waikato i Whatiwhatihoe, i Karakariki, Maungakawa, Pukekawa, Te Hoeatainui, tae atu ki Waiheke. No muri i te 14 o nga ra o Hune ka tae mai etahi o nga mema o etahi oaua takiwa. I te 14 o nga ra o Hune 2 p.m. Ka hui nga hapu, nga rangatira me nga mema hoki i tae mai ki te marae. Ki te wahi kotahi noho ai te roro o nga whare. Ki te whakaaro iho e tata ana pea ki te mano nga tane nga wahine haunga nga tama-riki. Ka tu te Pana a Meiha Keepa i tetahi wahi e toru tini pea te pa mamao atu i te marae, ka tu nga rangatira i muri i taua pana o Heretaunga o Wairarapa me etahi wahi ki te mau i te Haki o te Tiriti o Waitangi, me te pukapuka i haina ai nga rangatira Maori o Niu Tireni. Ki te Tiriti o Wai-tangi me te Paipera a Te Atua ka timata te whakahau kia haere ki waenganui i te marae, i reira te pou o te Haki e tu ana. Ka timata te whakatangi a te Pana Maori koia tenei te waiata o taua pana (National Anthem) tika tonu te haere o te pana me te iwi nui tae noa ki te pou o te haki katahi ka herea te haki o te Tiriti o Waitangi. Ka mutu ka tu te kai huti i te haki i te taha o te pou, ka tatari kia mutu te karakia. Ko te Hoani Piwaka te minita nana i Karakia, ka mutu te Karakia ka tu a H. Tomoana te Tiamana o te Komiti o te marae ki te panui ite mihi a nga hapu o te Tairawhiti, me nga take o tenei hui i karangatia ai kia tu ki te Waipatu wahi o Heretaunga. Koia tenei nga kupu o taua mihi.

Kia whakapaingia a Ihowa Te Atua o Aperahama, Te Atua o Ihaka, Te Atua o Hakopa, koia nei Te Atua o tatou tipuna, nana nei ratou i arahi ora mai i nga moana nei, i whiti mai ai ki enei Motu e noho nei tatou me hoatu te Kororia ki a ia, ake, ake, ake.

E hoa ma, e nga Rangatira Whiriwhiri, whai-mana, me nga rangatiratanga katoa o nga Iwi me nga hapu Maori o nga Motu e rua o Aotearoa, me Te Waipounamu, i haere mai nei koutou i nga hau e Wha, i te Tonga, i te Hauauru, i te Tuaraki, i te Marangai. Kua huihui mai nei ki Heretaunga, ki te wahi i whakaritea hei tunga mo te hui tuarua o te Oha a o koutou tipuna, a o koutou matua, Te Tiriti o Waitangi. Tena ra koutou katoa, ma te Atua tatou katoa e Mana-aki, e Tiaki, e Awhina, e Whakakaha, e Whakapumau ki te whakahaere i nga tikanga pai katoa, e puta mai ai te ora ki te Iwi Maori i runga i nga Motu e rua e karangatia nei ko Niu Tireni.

I runga i te ngakau mahaki i te pono, me te ngakau e hereherea ana i roto i te whakapono, me te wehi ki to tatou Atua. E nga Iwi Honore o nga Motu e rua, tena ra koutou.

Tenei ahau te tu nei i mua i o koutou aroaro e nga Rangatira Whiriwhiri, whaimana. E nga rangatira o nga Iwi, e nga rangatira o nga hapu, o te Iwi Maori o te pito ki runga nei o Aotearoa, tae atu ki Te Waipounamu, ki te whakaatu kia koutou i te nui o te hari me te koa o nga ngakau o nga rangatiratanga me o ratou Iwi, hapu hoki, mo matou kua kite a tinana atu nei i a koutou, kua huihui tahi mai nei koutou me matou ki tenei wahi ki Heretaunga i runga i te whakaaro kotahi, ki te ata whakaaro, ki te ata titiro, ki te ata whiriwhiri i nga ritenga katoa i whakatakotoria e Heta Te Haara, Tiamana o te Runanga Whiriwhiri i noho Huihni nei i te hui i tu ki te Tiriti o Waitangi i te 14 o Aperira, 1892, i whakanekehia mai nei ki konei i te mea kua tokomaha rawa nga Rangatira Honore o nga Motu e rua kna uru hon mai ki roto i tenei whakatuwheratanga tuarua o te Tiriti.

No reira ka whakatakotoria tua-ruatia atu ano aua take ki o koutou aroaro kia mahia e koutou kia oti, koia ka panuitia tua-ruatia kia koutou: (1) Ko te Whakakotahitanga i nga Iwi Maori Kia mahia i konei kia oti. (2) Ko Te Te Tiriti o Waitangi kia tirohia, kei tehea wahi o taua Tiriti i tino mana-kore ai tatou ki te whakahaere ritenga mo o taton whenua. (3) Ko te Rarangi 71 o te Turi nui mo Niu Tireni o te tan 1852, kia tirohia kaore ranei he kupu o roto o taua Ture e whakamana ana i te Iwi Maori ki te whakatu Kaunihera mo ratou. (4) Kia kaua e tipu ake he raruraru i waenganui i nga Iwi e rua o Niu Tireni, i runga i nga ritenga o nga take e toru i runga ake nei. Engari ko te pai, me te ora o te Koroni kia tipu.

Me era atu take e hiahia ana te Iwi Maori kia whakatakotoria atu ki te aroaro o te Runanga Eangatira Whiri-whiri, kua tae a tinana mai nei ki te Waipatu, wahi o Heretaunga i te 14 o Hune, 1892. Na, ka apititia atu enei take ki nga take o te hui ki Waitangi i te 14 o Aperira, 1892, ka panuitia ake nei: (1) Ma koutou ma nga Memam o tenei Runanga Rangatira Whiriwhiri, whai-mana e 96 nei to koutou tokomahatanga, e ata whakariterite i nga turanga, me te ahua o tenei Runanga i runga i te tupato, i te ngakau mohio, mahaki, pono. I runga i ta

koutou i mohio ai hei painga mo tenei Runanga, me era atu Runanga e whakaarohia ana he mea tika kia whakaturia, me nga apiha hei awhina, hei tautoko mo nga tikanga pai e tipu ai nga tikanga o tenei Kotahitanga o te Iwi Maori o nga Motu o Niu Tireni. (2) Na, e mohiotia ana kua uru mai nga hapu maha o te Iwi Maori o Aotearoa, o Te Waipounamu, ki te whakaae ki te whakarite, ki te whakau, ki te whakamana, M te tautoko i nga tikanga katoa e tipu ai te Kotahitanga o te Iwi Maori o Niu Tireni. E puta mai ai nga manaakitanga, me nga painga mo aua Iwi, me aua hapu, me o ratou ake whenua, taonga hoki i runga i te Rangimarie, me te pono, a, e mohiotia ana ano hoki, kaore ano nga hapu katoa o te Iwi Maori o Niu Tireni i uru katoa mai ki roto ki Te Kawenata o te Kotahitanga o Te Tiriti o Waitangi kua whakahuatia ake nei; a, ka whakamara-matia i konei. E tuwhera tonu ana Te Kawenata o te Kotahitanga ki nga hapu, me o ratou rangatiratanga, kaore nei ano i uru mai ki roto o nga Motu e rua, me nga Moutere e kiia nei ko Niu Tireni. (3) Na, e nga Rangatira Whiriwhiri, whai-mana, e mohio ana koutou, e rua nga Ture nui kei te ao, ko te Ture Atua, ko te Ture tangata. Ko te Ture Atua, koia tenei, *Matiu* Te Apotoro, 22 Upoko, timata i te 37, o nga rarangi, mutu ki te 40 o nga rarangi:—

- "Ka mea a Ihu kia whakapaua tou ngakau tou wairua, tou hinengaro ki te aroha ki te Ariki ki tou Atua.
- "Ko te tua-tahi tenei ko te kupu nui.
- "E rite ana ano te tua-rua ki tenei. Kia aroha koe ki tou hoa tata ano ko koe.
- "Kei runga i enei kupu e rua e iri ana te Ture katoa, me nga Poropiti."

Na, ko tenei taonga # tu nei i waenganui i a koutou, i whakaaetia e o koutou tipuna e o koutou matua i te hui ki Waitangi i te tau 1840. I taua wa i whakaaetia e ratou enei taonga e rua, hei taonga pumau mo ratou me o ratou whakatipuranga i muri i a ratou. Ko te mutunga tenei o taku whakapuaki i taku mihi, me nga take o tenei hui kia koutou.

E Te Atua tohungia Te Kuini Wikitoria o Ingarangi me tona whanau katoa, me ona Kawana, me ona Iwi i raro i tona Kunitanga ake, ake, Tiamana o te hui ki Te Waipatu.

Henare Tomoana.

Ka mutu te panui ka tu mai a Meiha Keepa ki te homai i te mihi a te Taihauauru kia panuitia e e te Tiamana (H. Tomoana). Koia tenei taua mihi o te Taihauauru.

Kia whakakororiatia te ingoa o Te Matua, o te Tamaiti, o te Wairua Tapu e tatou, na ratou nei koutou i arahi ora mai i runga i nga huarahi i haere mai nei koutou, i tae ora mai ai koutou kia matou e noho atu nei i te Tiriti nei.

KUPU TUA-RUA.

He Kororia, he Honore, he Maunga-rongo ki runga ki te whenua, he whakaaro pai ki nga tangat# kua noho huihui nei ki Te Tiriti o Waitangi, kua tu nei ki Heretaunga. Na enei kupu kei runga i te mata o te whenua e takoto ana. I penei ai o tatou ahua, me o tatou whakaaro te nui o te pai.

KUPU TUA-TORU.

Kapiti. Hono, Tataihono, ko te hono a wai? ko te hono a te Tipua kia mau. E mahu akuanei, e mahu apopo.

KUPU TUA-WHA.

"He Toi Tipu Te Toi"! He Toi Ora Te Toi! Ko Te Toi tenei o koutou tipuna i tae ora mai ai ratou i to ratou haerenga mai i Hawaiki ki Aotearoa nei.

I tenei wa, ko Ihowa to koutou Toi Ora, koia hei arahi i a koutou ki runga ki nga mahi pai katoa, mana hoki e whakarite mai ta koutou e tumanako atu nei.

E hoa ma, e nga Rangatiratanga, me nga Ariki Honore o ia Iwi o ia Iwi i haere mai nei koutou ki konei, o ia wahi o ia wahi o nga Motu e rua o Aotearoa o Te Waipounamu, tena ra koutou.

Tenei Ahau te tu atu nei i mua i o koutou aroaro i tenei ra i te mea kua rite te marama kua rite hoki te ra, ko te tekau-ma-waha o Hune, tau kotahi mano e waru rau e iwa tekau-ma-rua (14 o Hune, 1892) kia huihui mai

tatou ki tenei wahi, i runga hoki i nga ritenga me nga mana i mahia e Te Runanga Whiriwhiri i nga ritenga o te Kotahitanga o nga Iwi Maori i te hui i tu ki te Tiriti o Waitangi, i te tekau-ma-wha o nga ra o Aperira, i te tau kotahi mano e waru rau e iwa-tekau-ma-rua (14 o Aperira, 1892) me etahi ra i muri iho.

I whak#tuturutia e taua Runanga i reira kia nukuhia mai taua Tiriti ki Heretaunga nei tu ai, kia mahia i roto i tenei tunga o taua Tiriti nga ritenga katoa o nga take i panuitia ra mo taua hui, tera ka panuitia ano aua take kia koutou.

—Nga Take:—

Heoi i te mea he whenua hou tenei, he whare hou hoki, a te tunga o te Tiriti kua nui rawa hoki te tokomaha-tanga o nga Rangatiratanga, mo o ratou Iwi, hapu hoki kua uru hou mai ki roto ki Te Runanga Whiriwhiri, Whai-mana, me Te Kotahitanga i roto i nga rohe i wehewehea e waru (8) o nga Motu e rua, i runga hoki i te whakaritenga kia tekau-ma-rua (12) nga Mema mo roto i te takiwa kotahi, o aua wawahanga.

A, no reira kua mea mai te Komiti whakahaere i nga ritenga o te tunga o tenei i Tiriti ki konei kia panuitia katoatia atu ki tenei Huihuinga Ariki, me nga Rangatiratanga Honore i roto i tenei Whakaminenga nga take katoa o te hui i tu ki te Tiriti o Waitangi i te 14 o nga ra o Aperira, 1892, me nga mea katoa i korerotia i roto i taua hui, a tenei ahau kei te tautoko i ta ratou kupu.

He mea ra tenei kia whai maramatanga nui ai koutou mo a te wa e whiriwhiria ai nga tikanga katoa o roto o aua, putake kua rite katoa nga mea e puta nui ai he kaha mo koutou e taea ai te whakaoti e koutou nga ritenga o roto o nga take e wha (4) kia rite ki te mea e tumanakohia nei e te Iwi Maori.

Heoi e ora ana a Ihowa, Atua Ora o nga mano, maana koutou e awhina mai i roto i nga wakatoa, maana hoki e whakamarama o.koutou ngakau ki te mahi i enei mea katoa, a maana e whakaoti mai ki runga i ta koutou e tumanako nei.

Heoi kia ora Te Kuini Wikitoria o Ingarangi, me tona whanau katoa me ona Kawana me ona Iwi i raro i tona mana.

Henare Tomoana,

Tiamana.

Ka mutu tenei panui ka tino eke te haki o te Tiriti o Waitangi ki runga o te pou rere ai ka mea a H. Tomoana Tiamana me hui katoa nga mema i pootitia mai e nga hapu o te iwi Maori i roto i nga takiwa e waru o nga motu e rua, i whakaritea e te hui ki te Tiriti o Waitangi i te 14 o nga ra o Aperira, 1892.

Ki roto ki te whare i whakaritea mo taua Runanga nui. Ka whakatuhertia taua whare. I te tuarongo o taua whare i reira nga whakaahua o nga Rangatira o Ngatikahungunu, o te Hapuku, o Tareha, o Te Harawira Te Tatere, o Te Meihana Takihi. Ko te tikanga o enei i whakonohoa ai ki reira ko etahi tenei o nga tino kaumatua rangatira o Ngatikahungunu e pupuri ana i nga whakahaere o te Tiriti o Waitangi, e pupuri ana hoki i nga whakahaere o te rangimarie. Ko te whakaahua o Renata Kawepo, o Paora Kaiwhata, o Karaitiana Takamoana, kihai i tae mai ki roto ki taua whare i te nui o te raruraru. Ko etahi tera o nga rangatira o Ngatikahungunu nana i pupuri nga tikanga o te Tiriti o Waitangi o te Rongopai hoki. I noho ai o ratou ahua ki reira he mea kua owha kia ratou tenei mahi. Ko to ratou tino hiahia tenei i te wa e ora ana ratou kia mau ki nga tikanga o te Tiriti o Waitangi. Kia mau ki nga tikanga o te Rongopai, kia mau ki te pupuri i nga toenga whenua, kia kaha kite whakahaere i te Maungarongo ki nga hapu o te iwi Maori o Niu Tirenī, kia kaha ki te whakahaere i te kotahi-tanga o te iwi Maori. Ko a ratou kupu enei i roto i nga hui nunui, heoi katahi ano te iwi Maori o nga motu e rua ka eke nui ki runga ki te whakaaro kia whakakotahitia nga hapu katoa o te iwi Maori. Koia te take i kii ai kua owha kia ratou nga take o tenei hui. Ka rupeke nga mema i pootitia ki roto ki taua whare. Ka tutakina te whare, ka tu a H. Tomoana tiamana o te komiti, ka mea. E mihi atu ana ahau kia koutou e nga rangatira mema honore kua hui mai nei koutou ki roto ki tenei whare i runga i te whakaaro o te iwi Maori me o ratou rangatiratanga kia pootitia mai koutou hei mema mo tenei Runanga nui, hei kimi i nga tikanga e ora ai te motu, e ora ai nga motu e rua, o Aotearoa me te Waipounamu, ara nga wahi o aua motu e rua e tika nei kia mau ki raro i te mana me te rangatiratanga o te iwi Maori me o ratou hapu. Kite whakahaere hoki i te tikanga e taea ai te whakahaere te kotahi-tanga o nga hapu me nga rangatira o te iwi Maori, o nga motu e rua, kia tipu ai tatou te iwi Maori i runga i te rangimarie i raro ano i te mana o te Kuini o Ingarangi. Tera ano ka whakatakatoria atu nga take katoa o te hui ki te Tiriti o Waitangi me era atu take e apitina ana ki te taha o enei take hei whakaaro ma koutou i nga tikanga e tupu ai te pai mo te iwi Maori me ona hapu.

Te tuarua o aku kupu kia koutou, me tahuri koutou ki te whakatu i te Pika me te Tiamana me te Pirimia me nga minita e rite ana ia koutou hei upoko mo tenei Runanga nui. Heoi ka tukua atu e au tenei whare kia koutou

me nga tikanga katou mo tenei hui.

Tera ano ka tu etahi tangata ki o koutou aroaro whakamarama ai i nga take katou i whakanekehia mai i roto i te hui o te Tiriti o Waitangi ki konei whakaoti ai. Heoi me neke te whare ki te 16 o nga ra tuhera ai kia taria etahi o nga hapu me nga rangatira o te iwi Maori o te motu nei, kia tahuri hoki koutou ki te whaihanga i te ahua o tenei Runanga nui o te Kotahitanga, heoi ka nekehia te whare ki te 16 o nga ra o Hune, 1892.

I te 16 o nga ra o Hune, 1892. Ka tuhera ano te whare. Ka tonoa te panui o nga mema i pootitia mai hei mema mo tenei Runanga nui e nga takiwa e waru o nga motu e rua koia tenei te rarangi ingoa o nga mema. Ka timata ia Ngapuhi.

Te Rarangi Ingoa O Te Pooti O Ngapuhi.

Tai Hauauru.

Tai Raiwhiti.

Ngai Tahu Ki Te Waipounamu.

I te mutunga o te panui me te karangaranga i nga ingoa o nga mema ka pooti tia te Tiamana hei whakahaere i nga tikanga e ahei ai nga mema o te Runanga nui o te kotahitanga te whakatutu i etahi o nga tangata i roto i nga mema hei kaiwhakahaere mo taua Runanga. Ka tu a Wipere ka whaka-takoto i taua motini ki te aroaro o te Runanga kia pooti tia ko H. T. Te Whatahoro hei Tiamana ka tautokona e Taare Tikao, ka pootitia ka noho a H. T. Te Whatahoro ki te nohoanga Tiamana. Ka tu ko Mangakahia ka mea kite Runanga "e tono ana au kia pootitia he Pika mo tenei runanga." Ka tau-tokona e Meiha Keepa kia whakaturia ko H. Tomoana hei Pika, ka pootitia tu ana ko H Tomoana te pika. Ka nekehia te whare e te Pika kite 17 o nga ra, te 10 o nga haora a.m. I te 17 o nga ra o Hune, 1892, i te 10 a.m. ka mea te pika kia puta nga tangata o roto o te whare e hara nei i te mema no te Runanga nui o te kotahitanga. Ka mea ia ki nga mema, Me Pooti a H. Mangakahia hei Pirimia mo te Runanga nui o te kotahitanga ka tautokotia e Meeha Keepa pootitia ana tu ana a Mangakahia hei Pirimia mo te Runanga ka pootitia nga minita mo taua Runanga tu ana ko Raniera Te Wharerau, ko Mitaitiore, no Ngapuhi ko Timoti Te Whiu no Ngaitahu ki te Waipounamu i te mutunga o te Kara-ngatanga i enei tangata, ka whakaoatitia ki te whakaoati i whakaritea e te Kawanatanga Nui o Niu Tireni, Ka whakanekehia te whare ki te 18 o nga ra o Hune 10 a.m. kia ahei ai i te Pirimia me ona Minita te whakatakoto mai i etahi take hei mahi ma te Runanga nui o te kotahitanga.

I te 18 o nga ra o Hune 10 a.m. ka tuhera te whare. Ka tu te Pirimia ka mea me kowhiri nga mema mo te Runanga Ariki o te kotahitanga o te Tiriti o Waitangi, ka whakaae te Runanga nui o te kotahitanga. Koia tenei te rarangi ingoa o te Runanga Ariki.

I te 12 o nga haora o taua ra ka nukuhia te whare ki te Mane 20 o nga ra o Hune, 1892, 10 a.m.

I te Mane i te 20 o nga ra 10 a.m. katuhera te whare. Ka tu te Pirimia ki te whakamarama i nga take i whakatakotoria ki te hui i tu ki Waitangi. I panuitia e H. Tomoana Tiamana i te 14 o nga ra o Hune, 1892. I te taenga ki waenganui o tana whakamarama tanga i nga take o taua hui, ki nga mema o aua Runanga e rua e noho nei i roto i tenei whare. Ka mea a Meiha Keepa te Rangihiwini "E inoi atu ana ahau ki te Pirimia me ona Minita kia whakaaetia mai taku motini, kia whakatakotoria e au ki te aroaro o te Tiamana," ka mea te Pika a pai ana. Ka panuitia e te Tiamana te motini a Meiha Keepa koia tenei.

E whakaaro ana ahau kia whakatakotia mai e te Pirimia me ona hoa minita tetahi take hou hei tukunga atu ma tatou inaianei tata ano ki te Paremata nui e tu mai nei i Poneke, no te mea e tata ana te tuhera o taua Paramata. Kia whakaritea hoki etahi tangata i roto i tinei whakaminenga hei mau atu i nga take e whakaritea ana e enei Runanga e rua. Ko te whai korero a te Pirimia me whakaneke atu mo tetahi takiwa me homai e te Pirimia me ona hoa minita tetahi Pire poto whakaatu mai ki enei Runanga e rua; i nga take e whakaarohia ana e te Pirimia me ona hoa minita hei tuku atu ki te Paremata Nui o te Koroni e tu nei i Poneke.

TIMI KARA (JAMES CARROLL)—E tu ana au ki te tautoko i te motini a te mema honore mo te Taihauauru, me whakatakoto mai e tenei kawanatanga a ratou whakaaro i mahara ai ratou, e tika ana kia tukua atu kite Paremata nui e tu mai nei i Poneke. Kia tahuri ai nga mema o tenei Runanga honore ki te ata rapu i nga tikanga

o te Pire a te Kawanatanga o te iwi Maori. E hara ite mea tika, kia kaikatia te mahi o nga take e tukua ana ki tera Paremata, Engari i runga i te mea kua tata nga ra e tuhera ai te Paremata e tu mai nei i Poneke, koia ahau i tautoko ai i te motini a te mema o te Taihauauru. E whakaaro ana hoki ahau kua takoto tetahi Pire i tera atu Paremata ki te aroaro o te whare, a i tonoa ki te Kawanatanga kia whakanekehia tana pire, kia whai takiwa ai nga hapu o te iwi Maori ki te whiriwhiri i ratou whakaaro mo taua Pire, ara ko taua Pire he Pire whakatokoio Ture mo te Kooti Whenua Maori. Na e hoa ma e te Kawanatanga me nga Runanga honore o nga rangatira e noho nei i roto i tenei whare e mohio ana koutou he nui ta koutou whakahe mo te Kooti Whenua Maori me ona Ture Katoa. I te 1888 i tu tetahi hui nui ki te takiwa o Ngapuhi, i tu tetahi ki Waiapu ki te takiwa o Ngatiporou i tu tetahi ki te Wairoa i tu hoki tetahi ki Omahu, i tu tetahi ki Wairarapa i tu hoki tetahi ki Whanganui. I hui huiua nga take o enei hui katou ki Whanganui. Te tino whakaaro nui o te iwi Maori me o ratou hapu i roto i aua hui kua kiia ake nei e au, ko te tono ki te Paremata e tu nei i Poneke kia whakamutua te mahi a te Kooti Whakawa Whenua Maori; engari kia tukua ma nga Komiti Maori e whakawa nga whenua Maori. Te tuarua o nga kupu nui, kia araia, kia whakamutua te hoko i nga whenua Maori. I reira ka mea te Kawanatanga kia tukua etahi Komihana hei ata ui ui i nga whakaaro o te iwi Maori a kua tae te whakaatu a aua Komihana ki te Paremata. Te Whakautu a te Kawanatanga mo ana hui kua kiia ake nei, me te Ripoata a nga komihana. Ko taua Pire e takoto mai nei, ka whakahaerea nei i roto i tenei tunga Paremata. Na e whakaaro ana ahau e tika ana kia kokiritia a koutou whakaaro a tenei Kawanatanga ki te Paremata mo taua Pire. Ki taku whakaaro kua hei tino turakina rawatia te Kooti Whenua Maori no te mea e mohio ana ano tatou e kore e taea e tatou nga mahi a taua Kooti, engari me tono tatou kia whakanohoia he Runanga huri hei hoa mo nga Tiati ki te whakawa ki te whakatau i nga whenua no te mea he maha nga Tiati e tu nei kahore i te mohio ki nga tikanga me nga take o te iwi Maori ki o ratou whenua, koia te nui o te raruraru e puta ana mai i roto i nga whakatau he; a ka tipu ake he raruraru i nga tono whakawa tuarua, tuatoru, e whakapau nui ana i te moni, he mate ano tenei, no reira i tika ai kia whakaturia he Runanga huri hei hoa mo nga Tiati. He tika ano tenei whakaaro e kiia nei e tatou me tuku ma te Komiti Maori e whakawa nga whenua o te iwi Maori; na kotahi te mea hei titiro ma tatou, ka tika ranei ma te Komiti o Heretaunga e whakawa nga whenua o Heretaunga nei ano ki taku whakaaro e kore tenei e marama engari me Karangai te Komiti o Turanga o tetahi atu takiwa ranei hei whakawa i aua whenua o Heretaunga nei no te naea he iwi mohio tatou ki te whakapae ki nga tangata e noho a whanaunga ana koia i tika ai me tiki he Komiti i etahi atu takiwa. Na me titiro ano tatou ki te taumahatanga o tenei mahi. He nui to tatou pouri mo te nui o nga utu o nga whakahaerenga i o tatou whenua i roto i nga Kooti Whenua Maori, e mohio ana koutou ki tenei, tena me he mea ka kiia ko te Komiti o Turanga e haramai ki te whakawa i nga whenua o Heretaunga nei, ka nui te taimaha ki te hunga nana nga Keehi, ki te utu i te mauranga mai a te Tima, ki te utu hoki i nga kai e whakapaua ana ma taua komiti, me era atu mahi katou e whakaarohia ana hei awhina inga mahi a taua komiti, ki taku whakaaro e kore ano e taea e tatou tenei mahi, no reira ahau i whakaaro ai, me kaati he tono ma tatou ko enei take e rua ara kia tu he runanga huri hei hoa mo nga Tiati, kia tonoa atu hoki ki te Paremata kia whakamanatia nga utu e whakapaua ki runga ki nga mahi a taua Kooti Whenua Maori, e whakaae ana au mo enei take e rua kia wawe te takoto tetahi pitihana ma koutou ki te whare mo enei take.

Ka tu ko HAMIORA MANGAKAHIA, Pirimia o te Kawanatanga Maori—I te mea kua tono mai te mema o te Taihauauru a kua tautokona e te mema mo te Tairawhiti mo te Paremata nui kia whakatakotoria atu tetahi Pire, ki te aroaro o tenei runanga honore. E whakaae ana au me oku hoa Minita, ka nekehia atu e au te toenga o taku whakamarama i nga take o te Tiriti o Waitangi me nga korero whakamarama a oku hoa minita ki tetahi atu takiwa e whakaarohia ana e tika ana e matou ko oku hoa minita engari ka whai kupu atu ahau mo runga i tenei take kua takoto nei te motini ki te aroaro o tenei whare, kahore ano he whakaaro i tae mai ki roto ki au me oku hoa minita kia whakahau atu kia koutou kia tahuri tatou ki te whakahaere i etahi tikanga nunui ki te hanga ranei i etahi ture, ko te take e noho nui ana toku whakaaro kia oti nga take i whakatakotoria ki roto i te hui i te Tiriti o Waitangi kua timata nei au ki te whakamarama atu kia koutou inga tino take kia marama ai ta tatou hanga i nga tikanga o tenei Kotahitanga. Heoi. Ka whakatakotoria atu tetahi Pire poto ki o koutou aroaro mo tenei take.

Kua tono a Meiha Keepa me etahi onga mema ki a whakatakotoria e Tenei Kawanatanga ana Pire a kaa tu atu te Pirimia ki te whakaatu ka nekehia te Ware i te Taite ki te mane kia ahei ai te Kawanatanga te whakatakoto atu i etahi Pire ki o koutou aroaro he mea ata Perehi. Heoi ka tiana te Whare ki te Mane 10 a.m. Tuwhera ai.

Ka tu te Tiamana ki te panui i te Pire. Koia tenei.

Hune 21 o nga ra 1892.

E whakaaro ana ahau te Pirimia mo oku hoa minita e tika ana he nui te mate e pa ana ki te iwi Maori me ona hapu me ona rangatira, me o ratou whenua i runga i nga ture, me nga whakahaere a te Kooti Whakawa Whenua Maori e tu nei. No reira e tono atu ana ahau i runga i te mana i homai nei e koutou ki au me oku hoa

minita.

Ki nga rangatira honore o te Runanga nui o te kotahitanga kia whakaarotia e koutou e noho hui hui nei i roto i tenei whare, ta koutou tino whakaaro mo te Kooti whakawa whenua Maori, me ona Ture.

Take Tuarua. E tono ana ahau me oku hoa minita i runga ano i taua mana kia whakaarotia e koutou kia tukua atu tetahi pitihana kite Paremata nui e tu mai nei i Poneke arai atu kia whaka-mutua te mahi Ture a te Paremata mo te iwi Maori me o ratou whenua, engari me inoi atu kia tukua mai te mana ki te iwi Maori ano, ma te iwi Maori ano e hanga he ture, hei whakahure i te iwi Maori me ona whenua me me ona Taonga.

H. Mangakahia, Pirimia., Raniera Te Wharerau, Mitai Titoro., Timoti Te Whiu, Minita.
Raniera Erihana. Raniera Turoa. H. P. Tunuiarangi..

HENARE HIRA.—

E hoa, ka mutu nga korero e tukua atu ana inaianei engari me apiti e koe tenei. I te 15 o nga ra o Hune, 1892. Ka whakatakotoria e Meiha Keepa Te Rangihwinui, e Wi Parata Te Kakakura me nga rangatira o te Taihauauru tetahi Haki hou. Te ingoa o taua haki ko Maui. Kei roto i taua Haki te whakaahua o nga motu e rua o Aotearoa me te Waipounamu, me te whakaahua o maui e tu ana ona waewae i runga i nga motu e rua, e tu ana ana Haki e rua i runga i nga motu e rua. Koiane te ahua o taua Haki. Ko te tikanga o tenei Haki he whakaatu i te kotahi-tanga o te iwi Maori o nga motu e rua. I te whakatakotoranga o taua Haki ki te aroaro o Henare Tomoana, me nga rangatira o Heretaunga o Wairarapa i te mutunga o te korero a nga rangatira mo taua Haki, whakamihhi ki nga rangatira o te Taihauauru mo to ratou mahinga i taua Haki. Ka karangatia nga hapu i hui mai ki te Waipatu kia puta ki te marae noho ai. E toru e wha tini pea te mamao mai o te Peene i te marae ara te Peene Maori o Whanganui. Ka hui nga rangatira o Heretaunga o Wairarapa ki muri i taua "band" me nga Haki e rua, te Haki o te Tiriti o Waitangi, me te Haki e kiia nei ko Maui. Ka karangatia kia haere ka timata te tangi o te band tae noa ki waenganui o te marae ki te wahi e noho ana nga tangata, ka tahi ka whakatakotoria aua haki ki te aroaro o Ngapuhi me nga iwi katou i hui mai hi te marae. Ka tu a Hoani Piwaka ki te karakia, ka mutu, ka timata a Henare Tomoana ki te korero whakamarama i nga tikanga o taua Haki o Maui, me nga moni i whakatakotoria e Meiha Keepa. Ka mutu nga whakamarama a Henare Tomoana, ka tu a Ngapuhi ki te mihi. I te mutunga ka hiwia aua Haki e rua, ko te Haki o te Tiriti o Waitangi i runga, ko Maui i raro iho.

Whakamaramatanga O Nga Take E Wha.

Ko nga korero whakamarama a H. Mangakahia i roto i te Hui i tu ki te Waipatu, Ahuriri, i roto i nga ra o Hune, 1892. Mo roto i nga whai korero a te Tumuaki Henare Tomoana i te 14 o nga ra o taua marama. I mea taua whai korero, i te mea he whenua hou tenei he whare hou hoki no te tunga o te Tiriti. Kua nui rawa hoki te tokomaha tanga o nga Rangatiratanga, kua uru hou mai ki roto i te Runanga whiriwhiri, i runga hoki i te wahanga o nga motu erua nei kia waru, wehenga whakaritea ana hoki kia tekau ma rua mema mo roto i te wehenga kotahi no reira.

Kua metia e te komiti whakahaere i nga ritenga o te tunga o tenei Tiriti ki te Waipatu nei kia Panuitia katoatia atu ki tenei Huihuinga Ariki me nga Rangatiratanga honore, nga korero o te Tiriti o Waitangi i tu ra i te 14 o nga ra o Aperira, 1892. Koia te take i korero ai a H. Mangakahia i nga korero a Heta Tehaara, i te 14 Aperera, 1892, i te Tiriti o Waitangi.

Aperira 14, 1892.

I tuhera te Tiriti o Waitangi i tenei ra ko nga tangata i uru ki roto i taua Whare e 740.

Ko Heta te Haara te Tumuaki i te Mutunga o te karakia whakatuhera a nga Minita tokorua Matiu Kapa raua ko Hauraki Paora.

Ka tu a Heta te Haara ki runga ka mea—Kia whakapaingia a Ihowa te Atua o Aperahama te Atua o Ihaka te Atua o Iharaira koia nei te Atua o tatou tupuna nana nei ratou i Arahi ora mai i te moana nei i whiti mai ai ki enei motu e noho nei tatou me hoatu te kororia ki ai a, ake, ake, ake.

E hoa ma e nga Rangatira whaimana o nga iwi Maori o nga motu e rua o Aotearoa me te Wai-pounamu kua hui mai nei ki te Tiriti o Waitangi, Tena ra koutou.

Kia ora tonu ma te atua tatou e tiaki e manaki e whakakaha ki te whakahaere i nga tikanga pai e ora ai te

Iwi Maori me nga motu i runga ano i te aroha me te whakapono.

Tenei ahau te tu nei i mua i o koutou aroaro e nga rangatira o nga iwi ki te hoatu kia koutou i te nui o te hari me te koa o nga ngakau o nga Rangatira me nga iwi o te pito whakararo mai o Akarana mo ratou kua kite a tinana atu ia koutou kua huihui taki nei koutou mema tou ki te Tiriti o Waitangi nei ki te ata whiriwhiri me te ata tiroiro i nga ritenga katoa o roto i nga take meake nei whaka-takotoria atu ki o koutou aroaro kia mahia.

Ka whakatakotoria e taku komiti ki o koutou aroaro nga take tuatahi i whakaaetia e o tatou matua tupuna hoki ara.

- Ko te Runanga whiriwhiri o te tau 1835.
- Ko te Tiriti o Waitangi i te tau 1840.
- Ko te Rarangi 71 o te ture nui mo Niu Tireni o te tau 1852.
- Ki a kauaka e tipu ake he Raruraru i waenganui o nga iwi e rua o Niu Tireni.

Ma koutou ano hoki e whakatakoto a koutou nei take i kite ai he pai he marama mo tenei whaka-kotahitanga ki te aroaro o to koutou whakaminenga Rangatira i roto i tenei huihui nga kia whiriwhiria.

Ka ata whakakitea ano hoki kia koutou nga Pukapuka rarangi ingoa i hainatia e nga Iwi Maori i runga i nga motu e rua o Aotearoa me te Waipounamu mo tenei whakakotahitanga o te Iwi Maori.

Ka whakina ano hoki ki tenei whakaminenga nga manakitanga mai a nga iwi ki nga kai whakahaere i te haina o nga Iwi Maori i roto i nga tau e rua kua pahure ake nei.

Ka panuitia ano hoki te Pukapuka Rarangi ingoa o nga Rangatira i whiriwhiria mo te Runanga o te kotahitanga o te Iwi Maori i tuhi a nei i te tau 1889 no roto i nga iwi e wha Ngapuhi Te Rarawa Te Aupouri me Ngati Whatua engari e puare ana mo te whakauru mai o etahi o nga Rangatira ki roto ki taua Runanga whiriwhiri te hunga kahore i uru i mua.

Ka korerotia ano hoki ki a koutou nga iwi kaore i tuhi i o ratou ingoa ki roto i nga pukapuka whakatuturu i te whakaaetanga ki te whakakotahitanga o te Iwi Maori.

Ka panuitia atu ano hoki te puka puka a te komiti i whiriwhiri a i te hui i tu 14 Omanaia Hokianga i te 15 o nga ra o Mei, 1890, me nga mahi katoa a te komiti i muri iho, Heoi ano.

Heta te Haara, Tumuaki o te Tiriti o Waitangi.

I te mutunga o te whai korero a Heta Te Haara ka nukuhia te korero mo te Turei 19 o nga ra o Aperira, 1892, i te Turei 19 o nga ra kapu are ano te whare kanoho ko Raniera Wharerau hei Tiamana, ka korero te Tiamana ki te whakaminenga ka mea.

Kua tukua atu e Heta te Haara nga Take hei mahinga ma te whakaminenga Rangatira nei ka ko-rero atu ahau i te tokomaha o nga tangata o nga mahi e rua o Aotearoa me te Waipounamu.

Kua tuhi i o ratou ingoa ki nga pukapuka whakatururu i te tangata ki roto i te whakakotahi-tanga nga Pukapuka i haria e ahau e Hapakuku Moetara e Penetaui ki Ahaina nga iwi i roto i nga tau e rua kua mahu e ake nei. A ko te tokomaha o te hunga i whakaae e 20,934 na ka whaka atu ahau ki te nei whakaminenga ki te tangata e tu i muri i au a mana e whakamarama nga ritenga o roto i nga take kua whakatakotoria a tu nei e te Tumaki e Heta te Haara ki te aroaro o tenei whakaminenga Rangatira ko Mangakahia.

Ka tu a H. Mangakahia ka mea Memuka te Where mo te rua karaka.

I te 2 ka tuwhera te Tiriti ka tu ko H. Mangakahia i te aroaro o te whakaminenga ka mea.

Kia ora tonu te Tumaki Honore o te nei whakaminenga katoa me te Tiamana Honore kei te aroaro o nga Rangatira ariki i roto i tenei whare i te Tiriti o Waitangi kia o ra tonu koutou nga Rangatira Honore he ariki nei koutou noia wahi noia wahi o nga motu e rua o Aotearoa me te Waipounamu me nga motu hoki e tata ana ki e nei nga motu kua karangatia nei ko Niu Tireni. Tena ra koutou.

Tenei ahau kei te whakamoemiti me te whakawhetai ki te Honore Tiamana kua karanga nei i au kia tu i mua i o koutou aroaro e tenei huihui nga nui o nga Ariki o nga motu e rua ki a whakamarama a i ahau i nga ritenga o nga take e wha i tukua, nei 14 te whakaminenga koia tenei ta ku whakamarama i nga Takanga i meatia nei kia tu he Huinga penei mo nga Iwi Maori o enei motu ki te Tiriti o Waitangi nei ki te mahi i nga tikanga o nga take e wha kua whakatakototia e te Honore Tumuaki ki te aroaro o tenei whakaminenga i te 14 o nga ra o tenei marama.

I te mea kua rongu nga Iwi Maori katoa o e nei motu e rua i te Mamae me te taumaha i raro i te Mana o nga Wanganga ture ate Paremata o te Kawanatanga o Niu Tireni i nga tau maha kua mahu e ake nei na reira i kimi ai nga Iwi Maori o e nei motu e rua i nga huarahi e mauai ki a ratou o ratou toenga whenua Papatupu me o ratou whenua hoki kua karauna karaatitia kia ratou.

No reira kei te mohio koutou ki nga mahi a nga Iwi Maori i te tau 1888 i tu he hui rapu tikanga mo nga ture e hanga ana e te Paremata i taua tau ki tenei whare ki te Tiriti o Waitangi. I tu hoki tetahi hui ki Waiapu i taua tau ano mo nga ture Whenua Maori ano te take. I tu tetahi hui ki o mahu Heretaunga i taua tau ano mo nga ture Whenua Maori ano te take. I tu tetahi hui ki Waira-rapa i taua tau ano mo nga ture Whenua Maori ano te take o

tera hui. I tu hoki tetahi hui ki Whanganui i taua tau kotahi ano 1888 ko nga kupu katoa. I mahia i roto i nga hui kua korerotia ake ra e au i haria katoatia ki te hui i tu ki Whanganui. I whakateputia katoatia ki reira nga kupu o era atu hui.

Kia ana ko nga kupu i oti te whakaae o te nei hui, me nga kupu hoki o roto o era hui i tu ra ki Waitangi ki Waiapu ki Omahu ki Wairarapa, ma nga Mema Maori e whakapuaki ki te Paremata nga ture hoki i mahi a e nga Iwi Maori i roto i au a hui hei tikanga mo ratou whenua ake.

Kia ana hoki e taua hui me whakakotahi nga whakaaro o nga Mema Maori i na tu ratou i roto i te Paremata ki te whakahaere i e nei tikanga. Me tau toko katoa ratou i te korero a te tahi a te tahi o ratou whakaaetia ana e ratou, te taenga o aua Mema ki te Paremata, pakaru ana aua mema kaore i rite ki ta ratou kupu i whakaae ai i te aroaro o ratou iwi i te hui i tura ki Whanganui a kore ana he mea i oti hei pai mo nga Iwi Maori o roto o aua take i mahiara e aua hui e rima i te tau 1888.

He pera ano te tino take o tenei whakaminenga i karangatia ai kia huihui mai ki te Tiriti o Waitangi nei, ara he Rongo i te Mamae me te taumaha o nga ture o te Kooti Whakawa Whenua Maori me nga ture Ruri Whenua Maori nga Ture Whakawa tuarua me nga ture Whakawa wehewehe Whakawa hea tupapaku me nga Ture Whakatu Kaitiaki mo nga tamariki.

Ture a rai hokotahae me nga Ture Hoko Whenua Maori, Ture Hanga Wira ma nga tupapaku Ture Here Whenua Ture Mokete me nga Ture Riihi Whenua Maori me nga Ture Whakatu kaitiaki mo te katoa Ture o nga Whenua Mahinga Koura Ture o nga Whenua Mahinga Ika Ture o nga Mahi Kamu-pene Whakanohonoho Whenua.

I roto i e nei Ture katoa kua korerotia ake nei nui atu te mate o nga Iwi Maori i o ratou Wheua i te ngaunga aenei ritenga katoa.

Nako nei i whakahokia ai nga take hei Mahinga ma tenei Whakaminenga Rangatira ki nga Tima-tanga mai o nga Ture ara ki te Tiriti o Waitangi o te tau 1840 me te Rarangi 71 o te Ture nui mo Niu Tireni o te tau 1852. I tupu ake hoki i roto i enei ture nga mana hanganga ture e ma hiane ki runga i nga whenua o te Iwi Maori ara nga mana katoa i tupu mai i te Tiriti o Waitangi, engari ko te mahinga i nga ture hou i runga i te Take tawhito ara i te Tiriti o Waitangi i mahia he tia.

Ka mutu taku whakaatu i nga ta tino take i whakahaere ai mako nei he huarahi mahi mate nei whakaminenga Rangatira.

Ka tahuri ahau i naia nei ki te korero atu i taku whakamarama mo te take tuatahi i roto i te Panui eki ana taua take tuatahi.

(1) Ko te whakakotahitanga o te Iwi Maori kia mahia i konei kia oti.

Ko te tikanga o tenei kupu whakakotahitanga he whakaaetanga na te Tane na te wahine na te tamaiti kia kotahi he Tikanga mo ratou mehemea kaki to ratou kai whakahaere me penei he Ture mo tatou whakaae katoa te tane te wahine me te tamariki.

Ki te kii ano to Ratou kai whakahaere tenei te huarahi hei haere nga mo tatou whakaae katoa ratou. Ko te tino tikanga tenei o te nei kupu he kore no tetahi o taua huihui nga tangata e puta ke ki tetahi huarahi ko tahi ratou mo nga mea katoa na reira tenei take i pa nga ai ki mua i te panui.

Kia mahia e tenei Huihuinga Rangatira kia whakaae mai nga Iwi Maori katoa o e nei motu e rua kia kotahi he tikanga kua e tahi Iwi o enei motu e rua e noho ki waho o te whakakotahitanga. Mehe-mea ka kotahi nga Iwi o enei motu tuturu rawa katahi, taua whakakotahitanga o ana Iwi Maori nei ka tahuri ki te mahi ki te ata whiriwhiri i nga ritenga o te take tuarua i roto i te Panui me te take tuatoru me te take tua whaa.

Memutu taku whakamarama i te take tuatahi.

Ka timata taku whakamarama i nga ritenga o te take tuarua ara o te Tiriti o Waitangi i penei taua take.

(2) Ko te Tiriti o Waitangi o te tau 1840 kia tirohia kei te whea wahi o taua Tiriti i man kore ai tatou ki te whakahaere tikanga mo tatou whenua.

Ka Panuitia atu e au, te Tiriti o Waitangi koia tenei te whakamaoritanga.

Ko Wikitoria te Kuini o Ingarangi i tana mahara atawhai ki nga Rangatira me nga Hapu o Niu Tireni i tana hiahia hoki kia tohungia ki a ratou o ratou Rangatiratanga me a ratou whenua, a kia mau tonu hoki kia ratou, kua whakaaro ia, he mea tika kia tuku a mai tetahi o nga Rangatira hei kai whakarite ki nga tangata ta Maori o Niu Tireni, kia whakaaetia e nga Rangatira Maori Te Kawana-tanga o te Kuini ki nga wahi katoa o te whenua nei me nga motu, na te mea hoki he toko maha ke nga tangata o tona iwi kua noa ki tenei whenua, a e haeremai nei. Na ko te Kuini e hiahia ana kia whaka-ritea te kawanatanga, kia kua ai nga kino e puta mai ki nga tangata Maori, ki nga Pakeha e noho ture kore ana.

Na kua pai te Kuini kia tukua ahau a Wiremu Hopihona he Kapitana i te Raiara Nawi hei Kawana mo nga wahi katoa o Niu Tireni e tukua aia nei a mua atu ki te Kuini. E mea atu ana ia ka nga Hapu o Niu Tireni me nga Rangatira mo enei Ture ka korerotia nei.

Tuatahi.—Ko uga rangatira o te whakaminenga me nga rangatira katoa hoki kihai uru ki tana whakaminenga ka tuku rawa atu ki te Kuini o Ingarangi ake tonu atu Te Kawanatanga katoa o o matou whenua.

Tuarua.—Ko te Kuini o Ingarangi ka whakarite ka whakaae ki nga rangatira ki nga hapu ki nga tangata katoa o Niu Tireni te tina rangatiratanga o o matou whenua o ratou kainga me a ratou taonga katoa oti ra ko nga rangatira katoa atu ka tuku kia te Kuini te hoko o era wahi whenua ki te pai te tangata nona te whenua ki te ritenga o te utu e whakarite ai e ratou ko te hoko e meatia nei e te Kuini hei kai hoko mona.

Tuatoru.—Hei whakaritenga mai hoki tenei mo te whakaaetanga ki te Kawanatanga o te Kuini kataikina e te Kuini o Ingarangi nga tangata Maori katoa o Niu Tireni. Ka tukua kia ratou nga Tikanga katoa rite tahi ki ana mea ki nga tangata o Ingarangi.

Wiremu Hopihona.

Na ko matou ko nga rangatira o te whakaminenga o nga hapu o Niu Tireni ka huihui nei ki Waitangi ko matou hoki ko nga rangatira o Niu Tireni ka kite nei i te ritenga o enei kupu ka tangohia ka whakaaetia katoatia e matou koia matou ka tohungi nei a matou ingoa a matou tohu.

I meatia tenei ki Waitangi i te ono o nga ra o Pepuere i te tau kotahi mano e waru rau e wha tekau o to tatou ariki.

He huihui nga no nga rangatira Maori o Aotearoa me te Waipounamu me te Kawana a te Kuini i whakarite ai ki Waitangi nei ki etehi atu wahi hoki o Aotearoa me te Waipounamu. Mua i te tau 1840 ki te whakatakoto ture i waenganui o te iwi Maori o tetahi taha o te Kuini o Ingarangi me tona iwi o tetahi taha na tana Tiriti iho atu ai e nga rangatira o te iwi Maori, he whaitaketanga mo te Kuini ratou ko tona iwi kia noho ki Aotearoa me te Waipounamu.

Ara ko te whakaaetanga i te mana o te kawanatanga o te Kuini kia tu ki nga wahi katoa o Niu Tireni no reira i whakaaetia ai te iwi pa nga kore kia whai pa nga ki tenei motu. Ara i runga anake i te whakaae o te tangata nana te whenua kia hokoa ki te utu i whakaritea e te kai hoko raua ko te tangata nana te whenua.

No taua. Tiriti hoki i whakatuturutia ai e nga taha erua, ki te iwi Maori ano te mana o ratou whenua. E nohia ana koutou ki ta tatou ritenga mo tenei kupu i to tatou ake reo no te mea ko tenei kupu ko te mana he mea tino nui whakarahara ki to tatou ritenga e kore rawa e taea atu e tetahi rangatiratanga te whakahaere ritenga mo te taonga kei raro i te mana i whakaaetia ki tetahi rangatira-tanga.

Kati i konei taku whakamarama mo tenei Take ka timata ahau ki te take Tuatoru.

(3) E ki ana te Rarangi 71 o te Ture nui mo Niu Tireni o te tau 1852. Kia tirohia kaore ranei he kupu i roto i taua Ture e whakamana ana i te iwi Maori ki te hanga kawanatanga mo te iwi Maori.

Ko te ritenga o te kupu Rarangi 71 o te ture nui mo Niu Tireni o te tau 1852.

He whika tenei te 71 no te Rarangi i noho ai nga kupu o te Ture. E whaka ae ana taua Ture i mahi ara mo Niu Tireni ka whai mana tonu te iwi Maori ki te whakatu kawanatanga mo ratou ki runga ki nga whenua tino Maori, kia wehea hoki tetahi wahi o Niu Tireni hei takoto ranga mo nga ritenga Maori mo nga ritenga ia ekore e ta kahi i nga Ture e ora ai te tangata kaore he Maori i uru ki te hanga i tenei ture i taua tau koia nei te take i maka ai tenei take he take tuatoru hei whiriwhiringa matanei whakaminenga. Ko te whakamaoritanga tenei o taua ture Rarangi.

Ko te Ture 71 o Niu Tireni. Te Reo Maori. Te Ture nui o Niu Tireni tau 1852. 15 me 16 Wikitoria, Upoko 72, Rarangi 71.

E taea ana e te Kuini te enea hia hanga, me te tiaki hoki i nga Ture mo nga iwi Maori:—
No te 30 o Hune, 1852, i puta ai.

Tekiona 71 na reira e tika ana kia hanga he ture i runga i nga ritenga me nga mahi katoa mo nga iwi Maori o Niu Tireni no o ra tou tupuna iho ana tuku iho tuku iho ko nga tikanga rere ke kaitangata nei me kape atu me tino hohoro te whakaae i tenei taima tonu he kawanatanga mo ratou ake ano mo a ratou mahi me a ratou me a tanga katoatanga a etahi iwi ki etahi iwi ano o ratou ara me ata whakaaro kaweherawa atua i he takiwa hei taunga iho mo aua ture Maori katoa, no ona tupuna tuku iho tuku iho. Na he mea tino tika rawa ia mate Kuini i runga i ta na reta Tapu (Peitana) e whakaputa atu i raro o te Hiiri nui o te rangatiratanga o Ingarangi ki te hanga

ture hoki i awa i awa hei whakamana, koia kua korerotia i runga ake nei ko ana ture a te Maori me ana ritenga me ana mahi katoa hoki o mua tuku iho tuku iho me mahi katoa ano kua ia e rere ke rawa atu i nga ture o Ingarangi me ona wahi katoa hoki e mohiotia iho koia noia.

Ke nga tikanga e tautoko ana i nga korero a te iwi Maori e ki nei ka nui te he o nga mahinga ture a te Paremata mo nga whenua o te iwi Maori.

Huihuinga 11 o te Paremata 1891 o Niu Tireni. Te Ripaota a nga Komihana.

Wharangi No. 7, tetehi wahi o nga korero o taua Wharangi. Koia tenei:—

No te mea kua Tuturu tenei te Raruraru i runga i nga ture, me nga whakahaere kua mea nga Roia Tino matau kua o ati hoki mehemea i hiahia te Paremata ki a tipu tetahi raruraru nui ki runga ki nga take whenua Maori kua kore e pai ake te tino mana nga o taU a raruraru, i enei raruraru kua tipu ake nei kia kore enei korero e puta mai i te hunga whakaaro tika kua kore e whakaponohia kei te penei te nui o te Raruraru me te tinihanga te mahia nei ko nga Roia kua oati mai ki te tika o enei korero ki nga komihana ko te.

Witika ko te RAHERA, ko HEKIKETE, ko te RETIMANA, ko te KUPA, ko TUAWAHA, ko TARATOA, ko H. D. PERE, ko te HAPIMANA, ko E. PERE, ko te WIRIHANA, ko KATARIRA, ko KARAERA, ko te MAKARINI, ko TEINAPERE, ko ROKENA, ko HIITI KOOTI, WIREMU ko RIWA, HAMUERA ko HAWATA, ko RAPATA TAUTE.

Ka korero ahau i nga kupu e tau toko ana i nga korero a te iwi Maori e ki nei kei te ora tonu te Tiriti o Waitangi, no te mea ka nui nga Pakeha e ki ana kua kore noa atu te mana o te Tiriti o Waitangi he maha nga Maori kua ki pera kua Pirau te Tiriti o Waitangi, i rongo tonu aku taringa e ki ana na te Pakeha i korero kia ratou kua mate te Tiriti.

Koia ahau ka whakaatu i nga korero a te Paremata o Ingarangi i te tau 1885 mo te Tiriti o Waitangi.

Kia mutu ai te maharahara o te nga kau o nga tangata i rongo i ana korero pera kua pirau te Tiriti o Waitangi kei roto i tenei whakaminenga e noho nei. Kia whai marama tanga ai ano hoki nga iwi Maori katoa e noho ana i runga i enei motu, ki te tino take enai o te mana o nga tikanga e kia nei i roto i te Hui i tu ki Waitangi i te 14 o nga ra o Aperira, 1892, kia whakakotahi te iwi Maori ki raro i te mana o te Tiriti o Waitangi me te Rarangi 71 kai Panuitia e te Pukapuka o nga korero o tau a Paremata o Ingarangi koia tenei.

Ka korero ahau mo te take tuawha. E ki ana taua take.

Kia tirohia kaore ranei e tupu ake he raruraru i waenganui i nga iwi e rua o Niu Tireni engari ko te pai me te ora o te koroni kia tupu.

Ko tenei take e hare i te take tawhito engari he mea kia tirohia e tenei whakaminenga kei tupu he raruraru ki Niu Tireni i runga i nga take e toru i runga ake nei. Ka mutu taku whakamarama kia ora koutou.

25 Aperira, 1885.

Tiriti o Waitangi.

I te Paremata o te 3 o Maehe, 1885, ka pataia e te Koohi a te Ahere te tangata o raro iho ia Rore Tapere Hekeretari o nga Koroni. Koia tenei ko te patai a te Koohi.

E hoa e te Ahere, kua utua mai ranei e te Kawanatanga o Niu Tireni te Kupu o roto o te Pitihana a etahi Rangatira Maori e ki ana kua pakaru te Tiriti o Waitangi i te Kawanatanga o Niu Tireni, a mehemea ranei o mohio ana koe, he aha te take i kore ai e utua mai ta koutou pukapuka ki te Kawana-tanga o Niu Tireni, a, e mohio ana ranei koe, he aha te take i kore ai e utua mai. Whai hoki, tenei ranei te mau tonu nei te mana o te Tiriti o Waitangi ki runga ki te Kawanatanga o Ingarangi, a tenei ranei tetahi ritenga nui kua takoto kia whakamana taua Tiriti ?

Ka whakahokia e te Ahere. "Kahore ano i hoki mai e kupu ma te Kawanatanga o Niu Tireni otira kua patua atu te waea ki te Kawanatanga o Niu Tireni, he tono atu kia utua mai, kahore kau he take e mohio nei matou ekore ai e utua mai e te Kawanatanga o Niu Tireni ta matou pukapuka o Aku-hata kua pahure nei Kua roa noa atu te mutunga o te mana whakahaere a te Kawanatanga o Ingarangi i nga ritenga mo nga iwi Maori o Niu Tireni. Na reira ka ahua pouritia te poka noa atu ki te whakahaere i nga ritenga o te Koroni o Niu Tireni. Hoi ano, ma tenei kehi hou anake e whakaahua rere ke nga ritenga i o enei e mohiotia nei i e nei ra."

Na, ka whakahokia ano e te Ahere—ka mea, mo tetahi o patai mo te Tiriti o Waitangi, he pono, kahore he awangawangatanga i te mea kei te mana tonu taua Tiriti, ahakoa ano i runga i te roa, i te rere ke ranei o nga ritenga, ekore e he nga ritenga o taua Tiriti.

Taurangi Tiriti. Ranana, Hune 25, 1885.

E hoa e te Kawana.

Kua tae mai kia au te pukapupa a o Minita o te Kawanatanga o Niu Tireni, mo te Pitihana a nga Rangatira Maori i homai nei e ratou ki au i te ra i korero ai ratou kia au i konei, i te 20 nga ra o Hune, 1884. He mea atu tenei kia ki atu koe kia Tawhiao ratou ko ona hoa Rangatira na ratou nei o ratou ingoa i tuhi ki taua Pitihana, i ki atu ano ahau kia ratou ka tae atu ano he whakaaturanga o nga kupu a te Kawanatanga o Niu Tireni mea te Kawanatanga o te Kuini, me nga pukapuka hoki e tukua atu ana e tenei Kawanatanga kia koe, me kape ka tuku atu ai, kia Tawhiao ma, kua tae mai nei aua pukapuka, a kua korerotia e te Kawanatanga o te Kuini, ka korerotia ano hoki nga take o nga kupu o taua Pitihana i te whare Paremata o nga whenua o Ingarangi, me nga kupu oha atu a taua Runanga mo te iwi Maori, a, kia tiakina paitia nga pai me nga tikanga mo te iwi Maori e te Kawanatanga o Niu Tireni, a i mohiotia ai, e whakaetia e taua Runanga, ahakoa kore he wahi e pai ai te Kawanatanga o Ingarangi ki nga tikanga e mahia ana mo Niu Tireni. Otira, ka puta ano he kupu ma te Kawanatanga o Ingarangi kia whai whakaaro te Kawanatanga o Niu Tireni ki nga mea e puta ai te tika me te pai ki nga iwi Maori. Na, e mea ana ahau, nga Pakeha katoa me mahi i te pai kia tau ki te iwi Maori, ko ratou kia mahi pono, ko nga tikanga katoa e whakahaerea ana i tu ai te Kawanatanga mo Niu Tireni, mo nga iwi katoa o te Kuini e whakahaerea tikatia ana e nga Minita o te Kawanatanga, ko te Paremata te mana o te Kawanatanga, whai hoki, waiho i nga tangata Maori etahi o nga tikanga o te Paremata o nga Mema o te Paremata. Na reira i kore ai te Kuini e tino pa ki aua tikanga, E whakapai aua ahau ki te kupu e kiia mai nei, kia nukuhia ake ano he Mema Maori ki te Paremata hei hoa mo nga Mema o reira. Ahakoa, ekore koe e taea te ako atu e te Kawanatanga o te Kuini ki nga tikanga o te Tiriti o Waitangi otiia, e mea ana ano te Kawanatanga o te Kuini, kia kiia e koe te Kawanatanga o Niu Tireni kia akona, kia manaakitia e ratou te iwi Maori ki nga Ture e whakahaerea tikatia ana, me te ata whakarongo atu ki a ratou kupu tika ki te Kawanatanga, tena ano pea te mana me te mohiotanga e kitea ai he tikanga e mahi ai te Maori i nga mahi Maori kia puta, a ekore ai e raru nga tikanga nunui a te iwi e mahi ana i nga mahi nga Maori, e puta ai ano hoki nga painga kia ratou o nga mahi nui e tau ana ki te katoa.

Naku Na Rore Tapere.

E ki aua te Kupu a te Koohi kia Rore Tapere, ko to ratou tino hiahia, kia taea he Kawanatanga ma nga Maori i nga wahi tino Maori, a tena he ture e kaha ana te Kuini ki te whakarite i tetahi tikanga kia whai mana ai nga Maori ki te whakarite i a ratou mea, kia taea ai he Kawanatanga e rere ke ana i to te koroni.

Ka utua e Rore Tapere, ka mea. E ki ana koe tena he wahi o te Ture e taea ana te mahi kia hoatu e te kaunehera he mana ki a whakaritea he wahi mo nga Maori kia noho i runga i o ratou mana anake, he mana whakaaro kore ki nga Tumuaki o nga Koroni?

Te Koohi. "Ae," ko tena te tikanga o tetahi wahi o te Ture, a i te tau 1862 i whakaaro a Ta Hori Kerei, kia panuitia he takiwa Maori, a ki taku whakaaro, mehemea i puta taua Panui, kua kore he whawhai.

Rore Tapere, ka mea, ko tenei Teputeihana, i au e titiro kau atu nei ki nga tangata me ta ratou Pitihana he mea nui, whai mana hoki o nga Teputeihana kua takoto ki toku aroaro ki tenei Tari i mua atu o tenei. E tino whakarongo koa koa ana ki nga kupu a nga Rangatira Maori kua korero mai nei kia tatou, ki a koutou kupu hoki i haere mai nei hei tuara mo ratou. E whakaae ana ahau ki nga kupu a te tangata i whakamarama mai i a ratou mahi, i ki nei ia, ko te hiahia o te Kawanatanga o te Kuini, kia rite te mahi o nga tikanga ki nga Maori ki nga Pakeha, a kia taea e matou, kia kua e tukua kia takahia te mana o nga Maori. Kahore ahau e whakaaro kore ki nga kupu o te Tiriti o Waitangi, e whakaae ana ahau ki nga kupu a toku papa i mua atu e nga tau e (40) i ki ra ia he mea whai kaha whai mana tuturu nga Tiriti ahakoa he Tiriti ki nga Maori ki nga Pakeha ranei, ehara i te mea e iti ana te mana mehemea ka whakaritea ki nga Maori. No reira ki ta koutou e tono nei, kia whakaritea nga mea o te Tiriti, a kia hoatu te tika ki nga Maori o Niu Tireni. E whakapuaki ana koutou i nga whakaaro o te Kawanatanga o te Kuini, kahore pea koutou e ki ana me ata utu ahau i nga mea katoa o tenei Teputeihana he take nui, engari, he maro, he raruraru hoki enei mea. No reira i hoatu e te Kuini me te Kawanatanga ki nga tangata o Niu Tireni te whakahaere te whakaritenga o a ratou mea he wahi iti i puritea, erangi ka ata tirohia enei mea, ka whakaaro ki enei take me enei mate, a kia rongorongo ra ano ki te utu a tera taha, ka tirohia e matou he tikanga tika, a ka mahia e matou ki to matou kaha.

Ranana,
Hune 4, 1885.

Ka tukua te Pitihi ana a nga Rangatira Maori e te Koohi ki te whare mo nga mate o te iwi Maori mo te Tiriti

o Waitangi. Te Koohi—ka mea—ko te Owati a te Kawanatanga o Ingarangi, kia mau tonu nga whenua o nga Maori kia ratou. Muri iho i tenei Owati, e 200,000 nga Eka o nga whenua o nga Maori i tangohia e te Kawanatanga o Niu Tireni, a hokona atu ana ki aua Pakeha, kahore he hokinga mai ki nga Maori, ko nga Maori na ratou aua whenua e ki atu ana, waiho ma ratou ano e whakahaere nga toenga o ratou whenua, ka mea ano a te Koohi ki te Kawanatanga o Ingarangi kia tukua mai ano nga whakahaere o te ritenga o te Tiriti o Waitangi ki nga Maori, ka utua e te whare, he pai rawa atu te Pitihana ana Maori Rangatira i tae mai nei ki te whare o te Kuini, ka utua e te Hekeretari mo nga koroni, e Iwarini Ahere, ka mea. E kore e tika kia uru te Kawanatanga o Ingarangi ki roto o nga raruraru o Niu Tireni 1865, i tu ai te Kawanatanga mo Niu Tireni, ma tera Kawanatanga e mahi atu ke ritenga mo Niu Tireni kahore e tika me rapu mai ki tenei Kawanatanga, ka utua e Rore Tiatihira Hehe rawa le kupu a te Hekeretari, e tika ana ma te Kawanatanga o Ingarangi e tuku he Awhina mo nga Maori, ko tenei, ko te Tiriti i kiia e te Kuini, kua raruraru, koia nei te take i haere mai ai enei Rangatira ki te tono Awhina mo ratou e pai ana kia aroha te Runanga aroha ki te tuku atu i tetahi kaka mo te iwi Maori.

Ka utua e te Karahitaua e mahara ana ahau, ma te Kawanatanga o Niu Tireni e tirotiro te Piti-hana a nga Rangatira Maori. Ka utua e Rore Tiatihira, e tango ana oti koe i te whakahaere o nga Maori i te ringaringa o te koroni o Niu Tireni, e tika ana ma te Kawanatanga o Ingarangi e whakahaere nga Tiriti kahore i tika te whakahaere, engari me Awhina ano e te Kawanatanga o Ingarangi nga tikanga mo nga Maori. Ko nga Rangatira Maori i tae mai nei i tera tau, i tono mai ratou ma ratou ano e whakahaere o ratou whenua me o ratou tikanga i ia takiwa, i ia takiwa, ki ia iwi, ki ia iwi. Hoi ano Ingarangi.

Heoi ra e nga rangatira honore o ia waho o ia wahi o nga motu erua o Aotearoa me te Waipounamu, kua marama katoa mai koutou ki nga whakamaramatanga, o nga Take e wha kua whakatakotoria nei ki te aroaro o tenei Runanga nui me te Runanga Ariki o te iwi Maori.

He mea atu tenei kia mahia e nei take i runga tonu i nga tikanga kua korerotia nei, e whakaaro ana ahau. Me timata ano i te take tuatahi ara i te mea i roto i te panui a Heta Tehara, i te whakakotahitanga o te iwi Maori. Ki te oti tena ka timata i te take tuarua te Tiriti o Waitangi ki te mutu tena, ka timata ki te take tuatoru te Rarangi 71 o te ture nui mo Niu Tireni o te tau 1852. Ki te oti e na ka mahi i te take tua whakamutu e na kupu aku.

Ka korero ahau i aku mahara mo to tatou haerenga ki runga i enei tikanga. E hara i te mea he pokanoa na tatou ki te mahi i enei take, e hara hoki i te mea he whakaaro whakahihi na tatou na te iwi Maori to tatou penei tauga, e hara hoki enei take i te take pera me nga take i raruraru nei te motu nei i reira kua mahue ake nei, kua tae tenei ki te rima te kau marua 52 nga tau i tu ai te Kawanatanga ki Niu Tireni e whakahaere ana he ture mo tenei motu.

I noho tonu nga hapu katoa o te iwi Maori i raro i te mana o nga mahi nga ture a taua Kawanatanga i nga tau maha kua kia ake i runga nei, e ki te ana tatou kaore rawa i puta mai he pai he ora mo te iwi Maori i roto i aua mahi nga ture, ko te tino kai whakaatu i te tika o tenei korero aku, kua tino mohiatia kua riro i te Pakeha e toru koata o enei motu erua kotahi ko ata kei te iwi Maori, erua koata pea mate Kawanatanga i hoko mai k inga Maori ko etehi wahi he mea muru noa iho na te Kawanatanga.

Kotahi koata he mea hoko e te Pakeha Maori.

Ko tatou ko nga hapu o te iwi Maori e tino heke atu ana tatou ki te mate me o tatou whenua.

No reira ka tino whakaaro nei tatou te iwi Maori kia whakakotahi kia haere hoki te mahi ma taua whakakotahitanga i raro i te mana o te Tiriti o Waitangi me Rurangi 71 ko nga ture hoki tenei i mahia mo tatou mo te iwi Maori i nga ra o mua e.

Hoki ana tenei tatou ki nga huarahi i whakaaetia e nga taha e rua mo tatou mo te iwi Maori koia te tino take o taku kupu e ki nei e hara ta tatou mahi i te mahi pokanoa i te whakahihi ranei ki te Iwi Rangatira ki te Pakeha engari e ma hiana, tatou i runga i te mahi tika koia te nui o te hari o te ngakau ki nga Rangatiratanga katoa o enei motu e rua e ki te a nei i tenei ra e noho huihui nei i roto i enei Runanga e rua.

Ko te tumanako nui o te ngakau ki a uru mai hoki nga hapu katoa. Me nga Rangatiratanga o Aotearoa me te Waipounamu kaore nei i tae mai i tenei tunga o tenei Tiriti ki a waiho ai ko te kotahitanga o te toputanga, o nga Rangatira katoa mea ratou whakaaro kotahi hei mea tena e nui ai te kaha o te tika o tenei mahi.

E koreai e taea te whaka ngaueue e nga ture e mana ana inaianei i runga i te mea e mahia ana tenei mahi i raro i te mana o te Rarangi 71. Mo te Iwi Maori nei te tino take i hanga ai tera ture i te tau 1852 no reira te nei kupu e kia nei e kore eteate whaka ngaueue tenei tikanga mehemea ka rite tenei whakaaro.

E hara i te mea ka whakaiti ka whakarere ke ranei tenei mahi i nga tangata nunui me o ratou mana Rangatira katoa o Aotearoa me te Waipounamu mehemea kauru mai ki roto i tenei Tikanga engari ka tino whakanui o koutou Rangatiratanga me o koutou mana e tenei tikanga i raro i te mana o te ture Rarangi 71 e ki ana aua kupu Na reira e tika ana kia hanga he Ture i runga i nga ritenga me nga mahi katoa mo nga Iwi Maori o Niu Tireni no Oratou tupuna iho ano tuku iho tuku iho. Ko te take tenei o taku kupu e ki nei ahau ka tino whakanui a rawatia te mana o nga Rangatira mehemea kauru katoa mai ki tenei tikanga i te mea hoki kua huihuinga Iwi katoa kia kotahi heo ira e hoa ma e nga Rangatiratanga katoa to koutou taonga whakanui a whakamana, tau tokotia, kia tu, kia Pakari, ko te Atua hei awhina mo koutou i nga wa katoa.

He Ture hei whakaatu i nga tikanga o te Haringa haeretanga o nga pukapuka Tiiti o te whakakotahitanga o te iwi Maori, he whakaatu hoki i te ahua o te Tuhi a te tangata i tona ingoa, ki runga i aua pukapuka, a te wahine te tamariki, hei whakaatu i te wahi i timata ai te Haina i aua pukapuka, hei whakaatu hoki i nga ritenga e oti ai te mahi i aua pukapuka:—

- Ki aua pukapuka Tiiti e waru (8). E rua mo te Waipounamu e ono mo Aotearoa.
- Ko nga korero o roto o aua pukapuka e waru rite tonu.
- E ra tangata hei hari haere i te pukapuka kotahi o aua pukapuka. Kei aua tangata tokorua nga ritenga tiaki katoa mo taua pukapuka. Kaua e paruparu, kaua e ngaro. Penei nga ritenga mo aua pukapuka katoa, mo etahi atu pukapuka ranei e hariatahitia ana e aua tangata tokorua nei.
- Ko nga tangata e tuhi ana i tona ingoa ki roto i tenei pukapuka, ma ia tangata ma ia wahine ma ia tamariki e tuhi tona ingoa ki roto i aua pukapuka, ahakoa kino te reta a te tangata. Heoi ano te mea e riro ai ma te tangata ke e tuhiti ingoa he kuare ki te tuhi i tona ingoa ake. Ma tetahi o nga tangata whakahaere i taua pukapuka e tuhi te ingoa o nga tangata penei. Me penei—Wiremu x (tooku tonu) Te Hau-o-te-rangi. Me pupuri te ringa o te tangata nona te ingoa ki te kakau i tepene, i te mea e tahia ana te tohu o tona ingoa, mehemea kaore he ingoa iriiri o te tangata me penei—Te Hau-o-te-Rangi x (tooku tohu).
- Me wehe ke rawa he wharangi hei tuhinga mo nga ingoa o nga tane kua tae nga tau ki te rua tekau ma tahi ka ahu ake ki runga. Kaua rawa nga wahine e tukua kia tuhi ki te wharangi i tuhi ra nga tane.
- Me wehe ke hoki he wharangi hei tuhinga i nga ingoa o nga wahine kua nuku ake nga tau i te rua tekau ma tahi. Kaua he tane e urn ki to ratou nei wharangi.
- Me penei ano hoki te wehe ke tanga o te wharangi hei tuhinga mo nga ingoa o nga tamariki tane, a me wehe ano he wharangi hei tuhinga i nga ingoa mo nga tamariki wahine.

Me tino rite enei ritenga katoa i nga kaiwhakahaere o enei pukapuka,

Kaua rawa e tuhia noatia te ingoa o tetahi tangata e ngaro ana. Ki te pau nga tangata o te kainga kotahi te haina i te ra kotahi, me tuhi e nga kai titiro te ra te marama te tau i tuhi ai aua tangata, ki nga wharangi i tuhi ai nga tane, nga wahine nga taitamariki nga taitamahine.

Ia ra ia ra e haina ai nga tangata, me tuhi tonu nga mea katoa o ia ra o ia ra e nga kai titiro, ara e nga kaiwhakahaere o nga pukapuka, a me haina hoki raua i o raua ingoa. Kei runga ano, te Tiiti te wahi hei tuhinga.

Nga Rohe Mo Nga Pukapuka Tiiti E Ono O Aotearoa.

- PUKAPUKAI.—Timata i Turakirae (Wairarapa) ka haere i runga i te rohe pooti mema o te Tai-hauauru me te Tairawhiti tae noa ki Ruahine ka rere ki Taupo moana ka huri ki te marangai, Opepe Rangitaki, Whatawhata, Ruatahuna, Ngatapa, Toka-a-taiaru, Turanganui, ka ahu ki te tonga taha moana, Paritu, Nukutaurua, Waikawa, Matau-o-Maui, Poroporo, Rangiwhakaoma, Turakirae.
- POKAPUKA II.—Timata i Toka-a-Taiaru, ka haere i te taha moana ka ahu whakararo, Whangara, Nawa, Tokomaru, Waipiro, Waiapu, East Cape, Wharekahika, Whangaparaoa, Opotiki, Whakatane, Te Awateatua, Maketu, Wairakei, ka uru mai a Motiti me Tuhua ki roto i tenei rohe, ka haere i runga i te rohe pooti mema o te Tai-hauauru ka ahu ki te Hauauru matonga a ka tae ki Taupo-moana ka kati ki Opepe.
- POKAPUKA III.—Timata i Turakirae ka haere i te taha moana Poneke Ohario ka ahu whakararo te tai hauauru Mana, Porirua, Kapiti, Otaki, Ohau, Manawatu, Rangitikei, Whanganui, Opunake, Parihaka, Oakura, Ngamotu, Nuparemata, Taranaki, Waitara, Tonga-porutu, ka whati ka ahu ki te Marangai, he raina tika, ki Tuhua Maunga rere atu ki Karangahake ka makere ki Taupo moana ka rere atu ki Opepe ka kati ki te raina o te Pukapuka i. me te Pukapuka ii.
- POKAPUKA IV.—Tonga-porutu, Mokau, e haere ana i te moana o te Tai-hauauru, Kawhia, Aotea, Whangaroa, Waikato, Manuka, ka haere i runga i te rohe pooti mema o te Tai-hauauru Mangemangeroa, Waiheke, Moehau, Whanga-poua, Opito, Whitianga, Tairua, Wharekawa, Katikati, Tauranga, ka kati atu ki Wairakei, te rohe o te pooti mema o te Tairawhiti.
- PUKAPUKA V.—Waiheke, pikiparia, Hauturu, Te Whakatuwhenua, Mangawhai, Whangarei, Ngunguru, Whanga-ruru, Motu Kokako, ko rere tika ki te aroa o te Kerikeri ki te kainga o Hare Te Heihei ka huri ka ahu ki te Hauauru ka rere tika ki Waihou ki roto, ka marere atu ki roto o te awa o Hokianga, ka haere i roto o taua awa ki te putanga ki te moana nui, katahi ka ahu ki te tonga ka haere i te taha moana, Waimamaku, Waipoua, Maunganui, Ripiro, Kaipara, Manuka, ka kati ki te rohe o te Pukapuka iv.
- PUKAPUKA VI.—Timata i te ngutuawa o te Kerikeri, Ngatokarangi, Whangaroa, Whangairi, Taupo, Mangonui, Matai, Rangaunu, Parangaranga, Te Reinga, Mario ka haere ki te Tai-hauauru, Manganui,

Ture Kohi Moni He Whakaatu.

Tenei kia mohio ai koutou e nga iwi e nga hapu katoa o te iwi Maori e noho ana i runga i Aotearoa me te Waipounamu he whakaatu tenei. Kia mohio ai koutou mo runga i te Ture kohikohi moni i whakaaetia nui e te Paremata Maori i tu nei ki te Waipatu wahi o Heretaunga a i paahitia tana Ture kohi moni i te ono o nga ra o Hurai, 1892, no te mea kua whakaaroa e tau Paremata he mea tika kia kohikohia he moni hei whakau. Mo tenei kotahitanga mo nga mate hoki i raro i te Tiriti o Waitangi mo etehi atu mahi hei tautoko i te Tiriti o Waitangi a kua whakahaua nei ia tangata ia wahine ia tamaiti ka tekau ma ono nei o ratou tau kia kohikohi. Ko te moni ma te tangata kotahi pauna i te tau a e kore e araia e tenei Ture nga whakaaro o nga Rangatira e mea nei kia nui ake o a ratou nei moni e kohi ai. Ma ia takiwa ma ia takiwa e whakaae nei ki tenei tikanga ma ratou e whakatu he komiti mo ratou Hei ata whakahaere i nga tikanga mo te kohikohi moni mo to ratou nei tikawa ma taua komiti hoki e ata whakarite o ratou nei tangata e kitea ana he tangata tika kia tokorua hei haere ki nga takiwa katoa o to ratou nei rohe kohi haere ai i te moni ko aua tangata tokorua i whakantea ra me whai pukapuka mehemea ka homai te moni e te tangata nana ki nga kai kohi me tuhi e te tangata nana te moni tona ingoa ki te pito o te pukapuka e puritia ana e nga kai hoki moni me tuhi hoki e nga kai kohi moni o raua ingoa ki te pito o te pukapuka e hoatu e raua ki te tangata nana nei te moni me hua tana pukapuka he Ritiiti no aua moni me tuhi te marama te ra me te tau ki runga ki aua pukapuka a e rua ko aua pukapuka katoa i hoatu ra ki nga tangata na ratou aua moni kua riro ma ra i nga kai kohi me tiaki rawa kei ngaro tetehi ma aua kai kohi moni ra e whakamahara atu ki nga tangata katoa e hoatu ana e raua aua pukapuka Ritiiti. Ki te mutu te kohi aua tangata tokorua i tonoa ra e te komiti ki te tai mai. Raua ki te kainga kei reira nei te komiti me noho taua komiti a me whakatakoto e aua tangata kai kohi moni ra nga pukapuka katoa i hainatia ra e nga tangata na ratou nei aua moni i riro maira ia raua. Me whakatakoto hoki e aua kai kohi moni nga moni i kohia ra raua ki te aroaro o te komiti ma taua komiti e whakarite nga tino tangata e mohiotia e te iwi he tangata pono marama ma ratou e tiaki aua moni ki ta te komiti wahi i pai ai hei takotoranga mo aua moni. Kei te wa ra ano e tu ai te Paremata o te iwi Maori hei reira ka tika ai kia haria atu nga pukapuka o aua moni a ma te Paremata o te iwi Maori e mahi he Ture kia whakaputaina aua moni ki te Kawanatanga o te iwi Maori a ma te Kawanatanga me tona Paremata e mahi he Ture hei mahi i nga mate o te iwi Maori hei whakaputa ano hoki i te pai ki nga iwi Maori o tenei motu i raro ano i te mana o te Tiriti o Waitangi.

Ture Mo Te Pooti.

I raro i te mana o nga tikanga i whakaaetia e te kotahitanga o nga rangatiratanga o nga hapu katoa o te iwi Maori i te Tiriti o Waitangi, Pewhairangi, i te 14 o nga ra o Aperira, 1892, me nga tikanga i whakapumautia e te kotahitanga o te iwi -Maori o te Tiriti o Waitangi i tu ki te Waipatu, Ahuriri i te 14 o nga ra o Hune, 1892. No reira i te mea kua tuturu nga mana o aua tikanga i whakaaetia ra i roto i aua Tiriti e rua, ka ahei kia pootitia he mema o roto i te iwi Maori hei ma ngai whakahaere tikanga mo ia hapu mo ia hapu e noho ana ia wahi ia wahi o nga motu e rua o Aotearoa me te Waipounamu ki roto i te Paremata o te kotahitanga o te iwi Maori ki te Tiriti o Waitangi o te tau 1840 me te mana o te rarangi 71 o te Ture nui mo Niu Tireni o te tau 1852. Ko nga tangata katoa he meatia ana kia pootitia, kua rawa o ratou tau e hoki iho i te rua tekau matahi tau (21). Ko aua tangata me riro ma te iwi e whiriwhiri. Me haere aua tangata i whiriwhiria nei, ki te whakaatu i o ratou ingoa ki te kainga e whakahuatia ana hei whakaaringa mo nga ingoa. Kia tokorua nga tangata hei whakaari i te ingoa o te mema kotahi, kia kotahi hei whakaari kia kotahi hei tautoko. Mehemea ki te kore he whakahe, tae noa ki te wha o nga haora, i te ahiahi, ka paahitia nga tangata i whakaaria. Mehemea ki te whakahengia te pooti o tetahi mema i te whakaaringa, me ki kia pootitia tuaruatia nga mema mo taua takiwa, ara mehemea ki te nuku atu nga mema i whakaaria mo taua takiwa i nga mema i whakaritea i roto i te panui, katahi ka pootitia tuaruatia. Me whakahua, nga ingoa o aua tangata i roto i te panui ma raua e whakahaere te whakaaringa me te pootitanga. Me noho aua tangata i roto i tetahi whare i whakaritea e raua hei tangohanga pooti ko ngaingoa i nga tangata i whakaari ara me tuhituhi e aua tangata marau ara e whakahaere te pooti ki roto i tetahi pukapuka ka whakapirirai aua ingoa i tuhi ara ki waho o te whare pooti. Ki te wahi marama kia mohio ai te tangata e haere ana ki te pooti ki tana mema hei pootitanga mana i mua o tona tae nga atu ki te aroaro o nga tangata tango pooti. Koia tenei te ahua o te pooti me patai e nga kai whakahaere pooti nga tangata katoa e haere atu ana ki te pooti me penei te patai. Me tuhi nga utu o nga patai. (1) Ko wai tau mema e pooti ai koe; (2) Ko wai tou ingoa; (3) Ko wai tou iwi; (4) Ko wai te ingoa o tou kainga.

Engari i te taenga atu o nga tangata e haere atu ana ki te pooti me panui mai e nga kai whakahaere pooti nga

ingoa o aua mema e pootitiara. Mehemea tokowha nga mema i whakaritea i roto i te panui mo tetehi takiwa aku anei no te whakaaringa i ngoa tae ana ki te tokorima nga tangata na reira ka pooti. Mehemea ka pooti te taugata kotahi kia toko whaa tonu mema hei pootitanga ma te tangata kotahi Kaore e tika kia pooti te tangata kotahi ki nga mema tokorima i whakaari ara no te mea tokowhaa ano nga tangata e pooti ti ara e tu kotahi e hinga. Engari kaore hoki e mohio te taugata tuatahi kua pooti ra ki ana mema tokowhaa, ki ta tetahi tangata e haeremai na i muri ia ia ka pooti raia ko wai ra o nga tokowhaa, ara mehemea ka pai taua tangata i haere atu ra ki te pooti kia tokowhaa o ana e pooti ai, mehemea ka pai tetahi tangata tokorua ano ana i pai ai kia pooti ia e pai ana mehemea ka pai tetehi kai pooti kia tokotoru ana e pooti ai e pai ana mehemea ka pai tetehi kai pooti kotahi tana i pai ai kei ai a te ritenga kaore rawa e tika kia pooti te tangata kotahi ki nga tokorima. Kua e kumekumeaketia te tangata e hiahia ana ki tana mema i pai ai hei pootitanga mana me haere tonu te o whakahaere o te pooti i runga i nga mahitika, me mahi i runga i te whakaaro pai. Ki te tae ki te whaa o nga haora i te ahiahi e pooti ana me muta te pooti ko te haora hei timatanga mo te pooti i te ata ko te iwa karaka. Ko nga pukapuka katoa o ia whare pooti o ia whare pooti o ia takiwa o ia takiwa me tukn e nga kai whakahaere pooti ki nga taugata o nga whare whakaari ki nga whare whaka-ari o tena takiwa 0 tena takiwa pooti. Ma nga tangata tokorua o ia whare whakaari o ia whare whakaari e kan te nga pooti o tena takiwa o tena takiwa mehemea ano ia kua tae katoa mai nga puka-puka o nga whare pooti o tona takiwa ma raua e panui nga ingoa o nga mema i nui o ratou pooti, me tuhi te tokomaha o te pootitanga ki mua i te ingoa o tena mema o tena mema. Me tuhituhi rawa ki runga i tetahi pnkapuka ka whakapiri ai k# waho o tana whare whakaari. Kia mahi tika rawa nga tangata ma raua e kaute nga pooti mo ia mema mo ia raema. Me tae aua pnkapuka ki nga tangata o nga whare whakaari i roto i te wiM kotahi i muri iho i te ra pooti, maua tangata o aua whare whakaari e tuku ki te kainga hei reira nei te Kawanatanga o te iwi Maori e noho ana. He panui atu tenei Ma koutou e nga mema honore kua tuna i o koutou hapu te pooti. Me haere mai koutou ki te Waipatu ko te ra hei taenga mai ki te Waipatu Ahuriri a te 8 o nga ra o Aperira, 1893, ko te ra hei tawhera-tanga mo te Paremata o te iwi Maori kei te tekau ma tahi 11 o nga ra o Aperira, 1892.

Kua whakaaro te Kawanatanga kia tu te whakaaringa ingoa o nga tangata e hiahiatia ana e o ratou Hapu kia whakaturia hei mema mo te Runanga nni o te Kotahitanga o te Iwi Maori o Aotearoa me te Waipounam o te 1 o nga ra o Pepuere, 1893. Ko te tino ra hei pootitanga mo aua mema i whakaariara ko te 15 o nga ra o Pepuere, 1893.

Whakamaramatanga.—Ko nga tangata katoa e hiahiatia ana e o ratou Hapu kia whakaaria, a kia pootitia hei mema mo te Runanga nui o te kotahitanga ki Te Tiriti o Waitangi me te rarangi 71 o te Ture nui mo Niu Tirenī, ahakoa kua pannitia o ratou ingoa i roto i nga panui whakaatu i nga Rohe pooti katoa o ia takiwa o ia takiwa, e kore rawa ratou e ahei, kia tu hei Kaiwhakahaere mo aua whare pooti, engari ma ratou, ma aua tangata kua whakahuiatia ra o ratou ingoa e whakarite he tangata he# Riiwhi mo ratou. Hei te tangata pono, tika, e mohiotia aua e te iwi katoa.

Nga Memamoa Te Runanga Ariki Tai Rawhiti.

- Keepa Rangipuawhe, Rotorua
- Te Pokiha, Maketu
- Te Hurinui, Whakatane
- Paora Kingi, Urewera
- Te Hati Houkaman, Wharehahika
- Anaru Te Kahaki, Waiapu
- Mokena Roinio, Tokomaru
- Hapi HinaM, Uawa
- Turikore, Opotiki
- Hirini Te Rito, Nuhaka
- Wepiha Wainohu, Mohaka
- Henare Matua, Nepia
- Piripi Te Maari, Wairarapa
- Wi Pere, Turanga
- Timata i te Rohe o te Arawa roe Tapuika. Ka timata i Wairakei ka rere i runga i te rohe o te mema o te taihauauru tika atu ki ngongo taha rere atu ki Horohoro tika atn ki Paeroa maunga rere atu ki Tarawera mannga ka rere atu i reira ki te Awaateatua ka haere i te taha moana kahn ki raro Otamarokau maketu kati atu ki Wairakei ki te timatanga ko nga mema mo roto i tenei Rohe e— 4 mema, Ko te kainga hei Whakaaringa i te ingoa o nga Memamoa ko Rotorua ko te tangata hei whakahaere i te whakaaringa o ana mema ko te Tupara me Taekata. Ko te ingoa o nga kainga hei pooti-tanga ko Rotorua ko Maketu ko Te

Awaateatua ko T# Pnke ko Timi Waata Rimini te kai whakahaere mo te whare pooti i Maketu mau e whakarite he hoa mon. Ko Raureti Mokonni arangi te kai whakahaere mo te whare pooti i te Awaateatua mau e whakarite he hoa mou. Eo Patene raua ko te Hihik# nga kai whakahaere mo te whare pooti i te Puke.

- Ka timata i te takiwa o Ngatiawa, Ngatipukeko, Te Tawera, Ngatingamaih#, ko nga meroa mo tana takiwa toko—2 mema. Ko te kai nga hei whakaaringa i te ingoa o nga mema hei pooti-tanga ko Whakatane, ko te tangata hei kai whakahaere i te whakaaringa ingoa o nga mema ko Tairua Apanui mau e whakarite he hoa mou, ko nga kai nga hei pootitanga ko Whakatane ko te Teko ko te Matata, ma Tairua Apanui e whakarite he tangata kia tokorua hei kai whakahaere i te whare pooti o te Teko, ko Ranreti raua ko tona hoa e whakahaere ana i te pooti mo te Arawa ma raua ko tana hoa e tango te pooti o Ngatiawa e noho ana i te matata ki te mutu te pooti me tuku e Ranreti nga pnkapuka pooti o Ngatiawa kia Tairua Apanui i Whakatane
- Ka timata i te takiwa pooti o Taupo ki te Rawhiti kotahi te mema—1 mema. Ko te kainga hei whakaaringa i te ingo# o nga tangata e whak#ari ana ko Hauhungaroa ko te tangata Mana e whakahaero te whakaringa ko te momo mau e rapu tetehi tangata hei hoa mou ko tetehi o nga kainga hei pootitanga ko Waipapa. Ko te Hemopo te tangata hei whakahaere i te whare pooti i Waipapa mau e whakarite he hoa mou.
- Ohiwa a tae noa ki Tarakeha te whakatohea. Te Upokorehe, Ngatiira, Tamatea—1 mema. Ko te whare hei whakaaringa mo nga tangata e mea ana kia pootitia ratou, ko Opotiki, ko te tangata mana e whakahaere te whakaaringa o nga ingoa o nga tangata e pootitia ana ko te Awanui, Te Aporotanga mau e whakarite he hoa mou ko te kainga hei pooti tanga ko Omarumutu ko Opotiki ma te Awanui e whakarite he tangata hei kai whakahaere i te whare pooti i Omarumutu kia rua.
- Tarakeha, Tekaha, Whangaparooa, Potikirua, Ngai Tai, Te Whanau Apanui, Te Whanau a te Ehutu, Te Whanau Amaru—2 mema. Ko te kainga hei whakaaringa mo nga mema ko te kaha ko nga kai whakahaere i te whakaaringa ko Tamahana ko Tipene, ko nga kainga hei pootitanga ko Maraenui, ko Torere, ko te Kaha, ko Raukokore, ko Whangaparaoa. Ma Tamahana, raua ko Tipene e whakarite he tangata kia Tokorua me te whare pooti kotahi hei kai whakahaere.
- Potikirua a a tae noa ki whare kahika te Kawakawa Ihikepa Waiapu katoa Tuparoa Whareponga Waipiro Tawhiti mannga. Ngatiporou katoa—4 mema. Ko te kainga hei whakaaringa i nga mema hei pootitanga ko Hiruharama ko nga kai whakahaere i te whakaaringa ingoa o nga mema ko Tuta nihoniho ko Anaru Te Kahnki. Ko nga kainga hei tunga mo nga whare pooti ko te kawakawa, ko te Rahui Tehatepe ko Waiomatatini ko Hiruharama. Ko te tangata mana e whakahaere te whare pooti i te kawakawa, ko Wi Te Houkamau mau e whakarite he hoa mou, ko te tangata hei whakahaere i te whare pooti i te Rahui ko Anaru Tekahaki mau e whakarite he hoa mou. Ko te tangata mana e whakahaere te whare pooti i Waiomatatini ko Nepia Mahuika mau e whakarite he hoa mou. Ko te tangata mana e whakahaere te whare pooti i te whare pooti i te Rahui ko Anaru Tekahaki mau e whakarite he hoa mou. Ko te tangata hei whakahaere i te where pooti i te Rahui ko Anaru Tekahaki mau e whakarite he hoa mou. Ko te tangata mana e whakahaere te whare pooti i Waiomatatini ko Nepia Mahuika mau e whakarite he hoa mou. Ko te tangata mana e whakahaere te whare pooti i Hiruharama ko Tuta nihoniho mau e whakarite he hoa mou.
- Ka timata i Tawhiti maunga Tokomaru Uawa Whangara Tokaataiau i Turanganui, Te Whanau Arua Taupare, Te Aitanga a Hauiti—2 mema. Ko te kainga hei whakaaringa i nga mema ko uawa, ko nga tangata hei whakahaere i te whakaaringa mo nga ingoa o nga mema ko Karaitiana Te Amaru, ko Wirmu Potae ko nga kai nga hei tunga mo nga whare pooti ko Tokomaru. Ko Uawa ko Turanga Tewhare o te Kani, ko te tangata hei whakahaere i te whare pooti i Tokomaru ko Wiremu Potae mau e whakarite he hoa mou. Ko te tangata hei whakahaere mo te whare pooti i Uawa ko Karaitiana Te Amaru. Ma Karaitiana Te Amaru e whakarite he hoa mou mau ano hoki e whakarite e tehi tangata kia tokorua mo te whare pooti i Turanganui.
- Ka timata i Tokataiau i Turanga ki Waerengahika ki Whakato ki te Muriwai ki te Paritu Te Aitanga a Mahaki, Rongowhakaata me ngai Tamanuhiri—3 mema. Ko te kainga hei whakaaringa i nga ingoa o nga mema ko Whakato ko nga tangata marau a e whakahaere taua whare whakaari ko Wi Pere. Ko Hemi Waaka. Ko nga kainga hei tunga mo nga whare pooti ko Waerengahika ko Whakato ko te Muriwai. Ko te tangata hei whakahaere i te whare pooti i Waerengahika ko Wi Pere mau e whakarite he hoa mou, ko te tangata hei whakahaere i te whare pooti i Whakato, ko Hoani Ruru mau e whakarite he hoa mou, ko te tangata hei whakahaere i te whare pooti i te Muriwai ko Hemi Waaka. Mau e whakite he hoa mou.
- Ka timata i te Paritu, Te Mahia, Nukutaurua, Nuhaka, Te Whakoki, Te Wairoa, Rangihoua, Te Waiiau, Waikare, Matakuhia, Te Reinga, Karere atu ki te timatanga ki te Paritu—4 mema. Ko te kainga hei whakaaringa i nga ingoa o nga mema hei pootitanga ko te Whakaki ko nga tangata hei whakahaere i te whakaaringa ko Hoani Ngarara, ko Hami Tehau, ko nga kainga hei pootitanga ko Kopuawhara ko

Nuhaka, ko te Whakaki, ko te Waihirere, ko te Waiau ko te Reinga, ko te tangata mana e whakahaere te whare pooti i Kopuawhara, ko Rewi Toheriri mau e whakarite he hoa mou. Ko te tangata hei whakahaere i te whare pooti o Mihaka, ko Hami Tehau, mau e whakarite he hoa mou. Ko te tangata hei whakahaere i te whare pooti i te Whanaki, ko Hoani Ngarara mau e whakarite he hoa mou. Ko te tangata hei whakahaere i te whare pooti i te Waihirere ko Kerei Teota mau e whakarite he hoa mou. Ko te tangata hei whakahaere i te whare pooti i te Waian ko te Hapimana mau e whakarite he hoa mou, ma te Hapimana hoki e whakarite etehi tangata kia Tokorua hei whakahaere i te whare pooti i te Reinga.

- Te *Urewera* katoa Tuhoe Putanoa i ona rohe Te Waimana Ruatoki Ruatahuna Te Whaiti—3 mema. Ko te kainga hei whakaaringa i nga ingoa o nga mema ko Ruatahuna ko te tangata hei whakahaere i te whakaaringa o nga mema ko Paoia Kiingi mau e whakarite he hoa mou. Ko nga kainga hei pootitanga ko Ruatahuna ko te whaiti ko Ruatoki ko te Waimana, Ma Paoia Kiingi e whakarite he tangata kia tokorua hei whakahaere i te whare pooti i te whaiti kia tokorua hei whakahaere i te whare pooti i Ruatoki ki a tokorua hei whakahaere mo te whare pooti i te Waimana. Ka timata ia Ngatihineuru me Ngatimanawa Te Haroto Tarawera me Karatia—1 mema. Ka timata i Rangihona Mohaka Petani ki Whanganui a rotu Ngatipahauera Ngatimatepu mema. Ko te kainga hei whakaaringa i te ingoa o nga mema ko Mohaka ko te tangata hei whakahaere i te whakaariaga ko Kipa Anaru ko Wiremu Kupa. Ko nga kainga hei pootitanga ko Mokaka ko Petani, ko te tangata hei whakahaere i te whare pooti i Mohaka. Ko Wiremu Kupa mau e whakarite tetehi hoa mou. Ko te kai whakahaere mo te whare pooti i Petani ko kipa Anaru mau e whakarite hehoa mou.
- Ka timata i Whanganui a rotu Ahuriri te Matuna Maui haere i te taha mo ana Waimarama Porangahau Te Poroporo Wainui Kopua Patea ki te Rawhiti Titiokura Kakati ki Whanganui a rotou—4 mema. Kei te Waipatu te whare whakaari ko Peni Te Uamairangi me Ihaia Hutana nga kai whakahaere i te whakari nga mema. Ko nga kainga hei tu nga mo nga whare pooti ko te Waipatu ko Omahu ko te Waiohiki ko Waimarama ko Porangahau ko Waipaoa ko te Takapau ko te Hauke. Kei te tatanga ki nga ra o te pooti whakarite a ai he tangata hei whakahaere i aua whare pooti.
- Te Poroporo Rangiwhakaoma Turakirae Wairarapa Tararua maunga Reretomai ki te Apiti Wurupere kakati ki te Poroporo—3 mema. Ko to kainga hei whakaaringa i nga mema ko Mahitaone Wairarapa ko nga tangata hei whakahaere i te whakaaringa ko Marere ko te Huki. Ko nga kainga hei tu nga mo nga whare pooti ko Mahitaone nga tau e waru ko Kereitaone ko te Kohurini. Ko Marere ano raua ko te Huki hei whakahaere i te whare pooti i Mahitaone. Ko Piripi Temaari i mau e whakarite he hoa mou mo te whare pooti i te Kohunui. Ko Tunuiarangi hei whakahaere i te whare pooti i Kereitaone mau e whakarite he hoa mou.

Nga Mema o Runanga Ariki o te taha ki te Raki:—1. Kingi Hori Kira; 2. Iraia Kua; 3. Timoti Puhipi; 4. Ree te Tai Papahia; 5. Hapakuku Moetara; 6. Hone Mohi Tawhai; 7. Reihana te Puka; 8. Taurau Kukupa; 9. Te Rore Taoho; 10. Heta Paikea.

Takiwa Pooti o Te Raki.—Akarana.

Akarana, Mahurangi, Waipu, Tangihua, Wairoa, Kaihu, Opanaki, Maunganui, Ripiro, Pouto, Manuka Tamaki, ka tutuki k iAkarana. Ko te whare hei whakaari mema kei Otamatea Kaipara. Ko nga whare hei pootitanga, kotahi ki Otamatea, kotahi ki te Houhanga, ko nga mema mo roto i enei rohe e 3. Ko nga tangata hei whakahaere i aua whare pooti, ko Te Wikiriwhi Hemana, mana e whakarite he hoa mona i tetahi tangata e ingoa pai ana mo te whare pooti i Orakei, Akarana. Ko Eramiha Paikea mo te whare pooti Otamatea Kaipara, mana e whakarite he hoa mona, hei te tangata e ingoa pai ana. Ko Netana Pauawa mo te whare pooti i te Houhanga Kaihu mana e whakarite he hoa mona hei te tangata e ingoa pai ana. Ko Eramiha Paikea hei kaiwhakahaere i te whakaaringa mema i te tahi 1 o nga ra o Hepetema, 1892, mana e whakarite he hoa moana.

Takiwa Pooti o Te Raka.

Nga Rohe.—Maunganui, Waipoua, Waimamaku, Pakia, Pakanau, Nganoke, Rawene, Motukiore Mangungu, Tehoreke, Utakura, Oikura, Paratuna, Mangatara, Punaakitere, Ninihi, ka rere atu ki te timatanga Maunganui. Ko nga Mema mo roto i enei Rohe e 4. Ko te whare hei whakaaringa mo nga mema o roto i tenei rohe kei Waima Hokianga. Ko nga kainga hei pootitanga mo nga mema o roto i enei Rohe ko Waima, ko Waimamaku. Ko te tangata hei whakahaere i te whare pooti o Waima ko Hone Mohi Tawhai, mana e whakarite he hoa mona kia kotahi, hei te tangata ingoa pai. Ko te tangata hei whakahaere i te whare pooti o Waimamaku ko Hapuku Moetara, mana hei te tangata ingoa pai. Ko Hone Mohi Tawhai hei whakahaere i te whakaaringa o

nga mema i te 1 o nga ra o Hepetema 1892, mana e whakarite he hoa mona.

Waipu.—Whangarei, Ngunguru, Whananaki, Whangaruru, Waikare, Karetu, Waiomio, Kaikou, Waitomotomo, Wharekohe, Mareikura, ka rere ki Tangihua ki Waipu—3 nga mema. Ko te kainga hei whakaaringa i nga mema o roto i enei Rohe ko Waiomio Kawakawa. Ko te tangata hei whakahaere i te whakaaringa o aua mema ko Maihi Kawiti, me Kaka Porowine. Ko nga whare hei pootitanga mo aua mema kei Waiomio, kei te Poroti, Peehiaweri Whangarei. Ko nga tangata hei whakahaere i te Pooti o Waiomio ko Maihi Kawiti, me Kaka Porowini. Ko te tangata hei whakahaere i te whare pooti o te Poroti ko Pomare Kingi, mana e whakarite he hoa mona, kia kotahi, he tangata ingoa pai. Ko te tangata hei whakahaere i te whare pooti o Peehiaweri Whangarei ko Riwi Taikawa, meana e whakarite he hoa mona kia kotahi he tangata ingoa pai.

Mangakahia, Tutamei, Teaukumeroa, Mataraua, Kaikohe, Omapere, Te Ahuahu, Waimate, te Keri-keri, Te Rawhiti, Motukakaho, Rakaumangamanga, te Wahapu, Opuia, poka tonu ki Hikurangi. Te Taraiokahiri, ka tutuki ano ki Mangakahia e 3 mema. Ke te kainga hei whakaaringa i nga mema o roto i tenei rohe ko Ohaewai, ko te tangata hei whakahaere i te whakaaringa o aua mema ko Pene Tau, mana e whakarite he hoa mona i te tangata ingoa pai. Ko nga whare hei pootitanga mo enei mema kei Ohaewai kei Kaikohe, kei Kororareka. Ko te tangata hei whakahaere i te whare pooti o Ohaewai, ko Pene Tau, mana e whakarite he hoa mona, hei te tangata ingoa pai. Ko te tangata hei whakahaere i te whare pooti o Kaikohe ko Iraia Kuao, mana e whakarite he hoa mona kia kotahi, hei te tangata ingoa pai. Ko te tangata hei whakahaere i te whare poti, o Kororareka ko Henare Pou, mana e whakarite he hoa mona kia kotahi, hei te tangata ingoa pai.

Waihou ki roto Mangamuka, Maungataniwha, Herekino Whangape, Matihetihe, Orongotea, Pupu-wai, Matamata, Waihou, Whakarapa, Motukaraka, te Kohukohu, Orira, ka tutuki ki Waihou ko nga mema mo roto i enei rohe e 4. Ko te whare hei whakaaringa mo nga mema o roto o enei rohe kei Whakarapa, Waihou ki waho. Ko nga kainga hei pootitanga mo enei mema ko Whakarapa, ko Wha-ngape, ko Mangamuka. Ko te tangata hei whakahaere i te whare pooti o Whakarapa, ko Re Te Tai Papahia, mana e whakarite he hoa mona kia kotahi he i te tangata ingoa pai. Ko te tangata hei whakahaere i te whare pooti o Whangape ko Hohepa Te Tai, mana e whakarite he hoa mona kia kotahi hei te tangata ingoa pai. Ko te tangata hei whakahaere i te whare pooti o Mangamuka ko Hori Karaka Tawiti, mana e whakarite he hoa mona kia kotahi he tangata ingoa pai. Ko Re Te Tai Papahia, hei whakahaere i te whakaaringa o nga mema i te i o nga ra o Hepetema, 1892. Mana e whakarite he hoa mona hei te tangata ingoa pai.

Tahararo, Herekina, Waikeri, Ahipara, Te Awanui, Rangiaohia, Taipa, Mangonui, Omatai, Manga-taniwha, ka tutuki ki Herekino. No nga mema mo roto i enei Rohe e—1. Ko te Whare hei Whaka-aringa, mo nga mema o enei Rohe kei Peria Mangonui. Ko nga kainga hei pootitanga mo enei mema ko Peria, ko Huria Ahipara. Ko te tangata hei whakahaere i te whare pooti o Peria, ko Maihi Te Kaitoa, Mana e whakarite he hoa mona kia kotahi, hei te tangata ingoa pai. Ko te tangata hei whakahaere i te whare pooti o Muria Ahipara ko Riapo Puhipi. Mana e whakarite he hoa mona kia kotahi hei te tangata ingoa pai. Ko Maihi Te Kaitoa hei whakahaere i te Whakaaringa o nga mema i te 1 o nga ra o Hepetema, 1892, mana e whakarite he hoa mona hei te tangata ingoa pai.

Kenana, Taemaro, Taupo, Mahinapua, Matauri, Tapuaetahi, Mangonui, Te Kerikeri, Puketi, tutuki atu ki Maungataniwha, ka huri ki Kenana. Ko nga mema mo roto i enei rohe e 4. Ko te Whare hei Whakaaringa mo nga mema o roto o enei Kei te Touwai, Whangaroa. Ko nga kainga hei Pootitangia mo enei mema ko te Touwai Whangaroa, ko Matauri, ko Taupo. Ko te tangata hei whakahaere i te whare pooti o te Tonwai ko Hemi Tupe Hongi, mana e whakarite he hoa mona kia kotahi hei te tangata ingoa pai. Ko te tangata hei whakahaere i te whare pooti o Matauri ko Hohepa Whare, mana e whakarite he hoa mona kia kotahi hei te tangata ingoa pai. Ko te tangata hei whakahaere i te whare pooti o Taupo ko Te Huirama Tukariri mana e whakarite he hoa mona hei te tangata ingoa pai. Ko Hemi Tupe Hongi hei whakahaere i te whakaaringa o nga mema i te 1 o nga ra o Noema, 1892. Mana e whakarite he hoa mona hei te tangata ingoa pai.

Te taha raro, Awanui Houhora, Tekao, Parengarenga, Te Reinga, Takapaukura, Hukatere, Wai-mimiha, ka tutuki ki Te Awanui, ko nga mema mo roto i enei rohe e 2. Ko te whare hei whakaaringa mo nga mema o roto i enei rohe kei Tekao. Ko te kainga hei pootitanga mo enei mema kei Tekao. Ko te tangata hei whakahaere i te whare pooti o te kao ko Hupata Te Kaka mana e whakarite he hoa mona kia kotahi, hei te tangata ingoa pai. Ko Hupata Te Kaka hei whakahaere i te whakaaringa o nga mema i tetahi o nga ra o Noema, 1892. Mana e whakarite he hoa mona.

Takiwa Pooti Mema O Te Taihauauru.

- Timata i Poneke, Porirua me Waikanae, Ngatiawa me Ngatitua e—2 mema. Ko te kainga hei whakaaringa i nga ingoa o nga tangata hei pootitanga ko Porirua. Ko nga tangata ma raua e whakahaere te whakaaringa ko Enoka Te Taitea, ko Atanatiu Tekairangi. Ko nga kainga hei pootitanga ko Heretaunga i

Poneke ko Porirua ko Waikanae. Ko nga tangata hei kai whakahaere i te whare pooti i Heretaunga ko Hapi Tutua, ko Taniora Te Mana. Ko nga tangata hei kai whakahaere i te whare pooti i Porirua ko Wi Nera, ko Hohepa Horomona. Ko nga tangata hei whakahaere i te whare pooti o Waikanae ko Eruini Te Marau, ko Inia Tuhata.

- Ka timata i Otaki, Manakau, Ohau, Muhunua, Horowhenua, Poroutawhao, Te Awa o Mana-watu, Ngatiraukawa katoa me Muaupoko e—3 mema. Ko te kainga hei whakaaringa ingoa o nga mema ko Otaki. Ko nga tangata hei whakahaere i te whare whakaari ko Tere Parewhanake me Pape Ranapiri. Ko nga kainga he tu nga mo nga whare pooti ko Otaki ko Ohau ko Poroutawhao. Ko nga tangata hei whakahaere i te whare pooti i Otaki ko Hori Tewaru, ko Enoka Tewano. Ko nga tangata hei whakahaere i te whare pooti i Ohau ko Tamaiti Ranapiri, ko Henare Roera. Ko nga tangata hei whakahaere i te whare pooti i Poroutawhao ko Tatana Whataupoko, ko Noa.
- Ka timata i Oroua, Piriti, Te Awapuni, Wurupere, Ngawapurua, Rangitane katoa—1 mema. Ko te kainga hei whakaaringa ko te Awapuni. Ko nga tangata hei whakahaere i te whare whakaari ko Hoani Meihana, ko Nireaha. Ko nga kainga hei tu nga mo nga whare pooti ko te Awapuni, ko Ngaawapurua. Ko nga tangata hei whakahaere i te whare pooti i te Awapuni ko Horomona Paro, ko Teteira Panau. Ko nga tangata hei whakahaere i te whare pooti i Ngawapurua ko Tamatea, ko Urupani.
- Ka timata i Pokitana, Te Motuiti, Aorangi, Te Awahuri, Rangitikei ki te nei taha o na wahi katoa. Te, tikanga Ngatiraukawa, Pikiahu me Ngatimaniopoto, Ngatikauwhata—2 mema. Ko te kainga hei whakaaringa i ngoa mo nga mema, ko Aorangi. Ko nga tangata hei whakahaere i te whaka-aringa ko te Rama, ko Hoeta. Ko nga kainga he tu nga mo nga whare pooti ko te Motuiti, ko Aorangi, ko te tikanga. Ko nga tangata hei whakahaere i te whare pooti i te Motuiti ko te Rore Rangiheuea, ko Kahoriki. Ko nga tangata hei whakahaere i te whare pooti Aorangi ko Akapita Tahitanga, ko Harereweti Rongorongu. Ko nga tangata hei whakahaere i te whare pooti i te tikanga, ko Paranihi Tetau, ko Wiari Tekuri.
- Ka timata i Parewanui, Pourewa, Turakina, Whangaehu, Matatera, Ngatiapa katoa—2 mema. Ko te kainga hei whakaaringa ingoa o nga mema, ko Turakina. Ko nga tangata hei whakahaere i te whakaaringa ingoa ko Reupena Ngarino, ko Utuku Marumaru. Ko nga kainga hei tu nga mo nga whare pooti, ko Parewanui, ko Turakina, ko Matatera. Ko nga tangata hei whakahaere i te whare pooti i Parewanui ko te Wirihana Hunia, ko te Ratana Ngahina. Ko nga tangata whakahaere i te whare pooti i Turakina ko te Watene Te Raiona, ko Te Mana o Tawhaki. Ko nga tangata hei whakahaere i te whare pooti i Matatera ko Aperahama Mangumangu me Hirini.
- Ka timata i Putikiwharanui, Whanganui, Parikino otira nga wahi koto a o reira ara o Whanganui e—2 mema. Ma Meiha Keepa e whakarite te kainga hei whakaaringa ingoa mo nga mema, marama ko tana tangata e pai ai he i whakarite i taua whakaaringa ma Mehia Keepa hoki e whakarite he kainga hei Turanga mo ng# whare pooti ma na ano e whakarite rite he tangata he i whakahaere i nga whare pooti kia tokorua mo te whare kotahi.
- Ka timata i te Ihupuku, Kaipou, Waitotara, Kirunga, Whenuakura, Patea, Manutahi, Mokoia, Tangahoe, Ketemarae, Weriwari, Opunake, Ngatiruanui, me Taranaki, me nga Rauru, e—2 mema. Ko te kainga hei whakaaringa ingoa mo nga mema ko Ketemarae, ko nga tangata hei whakahaere i te whakaaringa ingoa ko Tewhare Rata, ko Whatarau. Ko nga kainga he tu nga mo nga whare pooti, ko Kaipou, ko Patea, ko Ketemarae, ko Opunake. Ko nga tangata hei whakahaere i te whare pooti i Kaipou ko Wiremu Kauika, ko Tiko. Ko nga tangata whakahaere i te whare pooti i Patea ko Raumati, ko Ngarangi. Ko nga tangata whakahaere i te whare pooti i Ketemarae ko te Pooki me Ngapaki. Ko nga tangata whakahaere i te whare pooti i Opunake ko te Kahui, ko te Ropiha Terangihaukori.
- Ka timata i te Namu, Rahotu, Parihaka, Tepuniho, Oakura, Ngamotu, Taranaki, Tarereari, Te Kaipakapaka, Ngapieketurua, Waitara ki te nei taha o te awa ki te Hurirapa, Taranaki, Puketapu, Teatiawa—2 mema. Ko te kainga hei whakaaringa ingoa o nga mema ko te Puniho. Ko nga tangata hei whakahaere i te whakaaringa ingoa ko Ruakere me Rangitengangana. Ko nga kainga hei tu nga mo nga whare pooti ko Rahotu ko te Puniho, ko Ngapuketurua. Ko nga tangata hei whakahaere i te whare pooti i Rahotu ko Kupe, ko te Kawau. Ko nga tangata hei whakahaere i te whare pooti i te Puniho ko Kahu, ko Ike. Ko nga tangata hei whakahaere i te whare pooti o Ngapuketurua ko Te Iti, ko Te Ake.
- Ka timata i tera taha o Waitara, Manukorihi, Turangi, Onaero, Urenui, Mimi, Pukearuhe, Ngatirahiri, Te Atiawa katoa—1 mema. Ko te kainga hei whakaaringa ingoa o nga mema, ko Turangi. Ko nga tangata hei whakahaere i te whakaaringa ko Terangi Matotoru, ko Te leti. Ko nga kainga hei tu nga mo nga whare pooti ko Turangi ko Mimi. Ko nga tangata hei whakahaere i te whare pooti i Turangi ko Karepa, ko Henare Punoruku. Ko nga tangata hei whakahaere i te whare pooti o Mimi ko Makamu, ko te Manguu.

Ka timata i Patea ki te Hauauru, Moawhango, Taupo katoa katoa Ngatituharetoa, Ngati-tuhiti, Ngatitama nga iwi o Taupo—2 mema. Ma te Heuheu e whakarite he whare whakaari me te kainga ma te heuheu hoki e whakarite nga kainga hetu nga mo nga whare pooti me nga tangata hoki hei whakahaere mo ia whare pooti mo

ia whare pooti.

Timata i Mokau, Kawhia, Aotea, Whangaroa, Waikato, Tekuiti, Otorohanga, Kihikihi, Whati-whatihoe, Waipa, me Waikato awa Ngatimaniapoto, Ngatiapakura, Tainui, Ngatitahinga, Waikato katoa Ngatihaua, Ngatiteata, Ngatitiipa, Ngatinaho e—4 mema. Ma Te Wheoro raua ko Mita Karaka Ngatipare e whakarite te kainga hei whakaaringa i nga ingoa o nga mema e pooti tia ana. Ma raua hoki e whakarite nga kainga hei tu nga mo nga whare pooti makorua hoki e whakarite kia tokorua tangata ma raua e whakahaere oi a whare pooti oi a whare pooti kia tokorua mo te whare pooti kotahi —1 mema. Mo nga ti Raukawa, katoa i Aotearoa i te Waotu i Tapapa. Ma Rongowhiti ao e whakarite te wahi hei tu nga mo te whare whakaari mau e whakarite he hoa mau. Mako rua e whakarite nga kainga hei tu nga mo nga whare pooti me etehi tangata kia toko rua hei kai whakahaere 1 te whare pooti kotahi. Hauraki Ngatitamatera, Ngatimaru, Ngatiwhanaunga, Ngatipaoa e 2 mema. Ngai Terangi ki tau ranga katoa—1 mema. Mepera ano he rite nga whakahaere mo enei mema me o enei iwi i runga ake nei.

Takiwa Pooti Mema Mo Te Waipounamu.

- Kaikoura Mangamaunu.—Kaiwhakahaere, mo tenei Pooti ko Ihaia Te Awanui me Hoani Te Wanikan. Kohe tahi o nga ra o Hepetema, 1892, te ra whakaturanga o nga tangata e hiahia ana kia tu ratou hei mema. Ko te 15 o Hepetema te rangi pootinga. Ko nga tangata i tu hei mema me whakaatu kia Wi Naihira o Kaiapoi Tunuaki, mana e tuku kia Henare Tomoana o Te Waipatu te whakaatu o tenei potitanga kotahi wiki i muri o te ra pooti.
- Kaiapoi—1 mema.—Kai whakahaere mo tenei pooti ko Wi Naihira me Taituha Hape.
- Rapaki, Potiriwi—1 mema. Kaiwhakahaere mo tenei pooti i Rapaki ko tare Tikao me Teone Watene. Kai whakahaere mo Potiriwi ko Reone Timoti me Wairi.
- Wairewa, Taumutu me Alkaroa—Kotahi mema. Kaiwhakahaere mo Taumutu ko Rewi Koruarua me Te Maiharanui Maopo. Kaiwhakahaere ko Hape Tipu me Te Harawira Toeko. Ko Akaroa me uru ki te Pootitanga o Wairewa.
- Arowhenua—Kotahi mema. Kaiwhakahaere mo tenei pooti ko Hoani Kahu me Kaitai Tarawhata,
- Waitaki, Waihao me Waimate—Kotahi mema. Te wahi potitanga ko Waitaki. Kaiwhaka haere mo tenei pooti ko Taare te kahu me Henare te Maire.
- Moeraki —Kotahi mema. Kaiwhakahaere mo tenei pooti ko Teo Tipa me Tieke te mamaru.
- Waikouaiti, Purakaunui—Kotahi mema. Kaiwhakahaere mo tenei pooti ko Timi Apao (or Hipi) me Teone Parata.
- Otakou, Taieri me Te Karoro—Kotahi mema. Kaiwhakahaere mo tenei pooti i Taieri me Otakou ko Te Mokakai Karetai me Te Hu. Tieke Kona me Ihaia Patiki.
- Bluff Ruapuke and Rakiura—1 mema, Wahi potitanga Bluff. Kaiwhakahaere mo tenei pooti ko Teone Tapi me Walter Kohiku.
- Waihopai, Oraka, Ngawhakaputaputa—1 mema. Kaiwhakahaere ko Horomona Pukuheti me Te Paina.
- Arahura, me ona Rohe Ratoa—1 mema. Kaiwhakahaere Tuhuru me Neri. Mo te taha whakaterawhiti ara Te Wairau tae atu ki Whakatu me tona rohe Potae e wha nga mema ma ratou e whakahaere tenei potitanga. Ko nga tangata i whakaturia hei kai whakahaere mehemea ka karangatia hei mema me whakatu he tangata ke atu mo tona tunga kaiwhakahaere: Ko nga potitanga katoa me tuku atu ki Kaiapoi kia Wi Naihira te Tumuaki. Ko nga mema Ariki mo te Waipounanu timata atu i Kaikoura haere whaka te tonga kia toru nga mema ko Teone Tapi, Tare Tekahu, me Paratene. Ko te takiwa ki Wairau me Whakatu kotahi mema ariki ko Te Rore Pukekohatu.

He kupu atu tenei kia koutou katoa e nga rangatiratanga o nga hapu o te iwi Maori o Aotearoa me te Waipounamu kia titiro koutou i nga korero katoa o roto o tenei pukapuka kia mohio ai koutou ki nga tikanga kei te mahia e te whakakotahitanga o te iwi Maori ki raro i te mana o te Tiriti o Waitangi ki nga take hoki. I whakaaetia i whakatuturutia e te Runanga nui me te Runanga Ariki o te iwi Maori o te hui i tu ki te Waipatu Ahuriri i te 14 o nga ra o Hune, 1892.

- Kia tuarua tia ano te hainatanga o nga iwi Maori o enei motu e rua Aotearoa me te Waipou-namu me nga motu ririki e patata anaki enei ki roto i etehi pukapuka kirihipi, e ono mo te nei metu, e rua mo te Waipounamu ko te take i meatia ai kia whakahokia ano taua mahi i mahia nei e Ngapuhi, kua ata tirohia aua pukapuka i tuhi nei te 20,934 tangata kaore e ra pukapuka e tukua e te ture kia tirohia mehemea ka haria ki roto i te Hupirimi Kooti ki roto ranei i te Paremata a nga ra a nga tau ranei e takoto mai nei i mua i o tatou aroaro i mua ranei i te aroaro o a tatou uri i muri ia tatou, mehe-mea hoki ka tahuri tatou ki te mahi i o tatou ma te, e mohio nei tatou ki nga haranunui kei runga i o tatou motu waenganui i te iwi Maori me te iwi Pakeha. Tera e ata uia mariretia te take mai o te mana i mea ai nga tangata e mahi ana mo

aua mate o te motu katoa ara o nga motu e rua, kia riro ma ratou e mahi hei reira ka whakaatu ai i taua pukapuka e meatia nei kia tuaruatia ano te hainatanga o nga tangata Maori katoa o nga motu erua Aotearoa me te Waipounamu mehemea ka hoatu aua kirihipi e meatia nei kia haina tia tuaruatia e kore e whakahengia e te ture no te mea ka tino mahia tikatia e nei pukapuka kirihipi i runga tonu i nga ritenga o te ture tera ra koutou e ki te i aua pukapuka ka tae atu hoki ki o koutou takiwa katoa mahi haere ia, te ra hoki e panuitia kia rongo koutou i nga korero o roto o aua kirihipi i te tuatahi, hei mea ra tenei e whai kaha ai tatou ki te tiroiro i o tatou ma te tawhito. Kati enei kupu ka marama hoki koutou ki te take i whakahokia tuaruatia ai te haina.

- Me riro ma te kotahitanga o te iwi Maori e hanga he ture mo te iwi Maori me o ratou toenga whenua. Me mutu rawa te hanga ture a te Kawanatanga te Koroni o Niu Tireni mo nga whenua katoa o te Iwi Maori. Ko te take i peneitia ai tenei take kua tae inaianei ki te 27 tau e tu ana te kooti whakawa whenua Maori ka rua te kau ma whitu tau hoki te Paremata o Niu Tireni e hanga ture ano mo nga whenua o te iwi Maori e ki te ana tatou i roto i nga tau katoa kua mahue ake nei nui atu te he o aua ture e kai mai ana aua ture i o tatou whenua i te tau kua mahue ake nei kua korero nga Roia e rua tekau ki te aroaro o te komihana i tona nei e te Kawana kia haere ki te uiui i nga Maori i nga Pakeha kia ratou whakaaro mo nga ture whenua Maori ki ana aua Roia nui rau a atu te he o nga hanga na ture, mo nga whenua katoa o te iwi Maori. Kei roto ano i tenei pukapuka nga korero aua roia nei me o ratou ingoa, e tino ki te tonu ana hoki tatou kua ma te tatou i nga ture e mahia ana mo tatou whenua e kore e taea e au te whakaatu atu marama kia koutou i roto i tenei panui ana ma te o tatou engari e mohio ana ahau kei te mohio koutou. Mehemea ki te riro ma tatou ma te iwi Maori e hanga he ture mo tatou me o tatou whenua e kore tatou e mate me o tatou toenga whenua tera ano tatou e roa e tiroiro ana ki nga wahi whenua e to enei kia tatou i enei ra, ko to tatou tino ma te nui hoki tenei ko te riro nga ketanga ma te tangata ke e hanga mai he ture mo tatou whenua ko tana e hanga ai i te ture ko nga ture e kaha ana ki te. Mea kia hokona kia Retia kia Mocketia ranei o tatou whenua kei roto i te mahi nga i aua tikanga kirunga i aua whenua ka riro tuturu aua whenua o tatou i aua Pakeha na ratou nei i hanga aua ture ki taku mahara kua marama mai koutou ki nga take i ki ai te hui o te kotahitanga o te iwi Maori i te Waipatu ma tatou ma te iwi Maori e hanga he ture mo tatou whenua.
- Me mutu rawa te haere a te iwi Maori ki roto i nga kooti whakawa whenua Maori, nga tono katoa kua o ti te panui ki te Kahiti me unu katoa e nga tangata nara tou aua tono ki waho o te kooti. Ko nga ta ke i kia a i e taua Runanga nui kia penei he tikanga ma te iwi Maori katoa he me a kia kore ai eke mai nga ture kikino nga ture he ki runga i nga whenua o te iwi Maori. Nga ture i ki ara e nga roia erua tekau ra he ture he nga ture i mahia nei e te Paremata mo nga whenua Maori e tino mohio ana tenei Runanga nui he tika te kupu aua roia titiro i aua tikanga ki nga whenua i whakawakia i te tau 1865; ko te tau tuatahi tena i timata ai tenei mea te kooti whakawa i taiu a ture o taua tau i penei nga kupu i roto i te panui ara i te kahiti. He panuitanga tenei ki nga tangata katoa kia mohioai ka tu te kooti whakawa whenua Maori ki Heretaunga a te 14 o nga ra o Mache, 1865, ki te whakawa i nga whenua emaunei nga ingoa i te rarangi tuarua i raro nei ko nga tangata katoa e whai panga ana ki aua whenua me haere ki reira ka puta te karauna karaati ki nga tangata katoa e ki te a ana e te kooti he tika heoi ano he tino whakaoti nga te ra e kore rawa tetahi tangata epeke mai a muri atu. Kia mohio koutou ki tena tino kupu nui whakawarahara, mohio ana te ao katoa ki tena panui e haere ana aua kupu i roto i nga panui pakeha, i te tau 1886. Ka hanga tetahi ture ko te ingoa o taua ture ko te ture whakapumau take tika. Ka wahia e taua ture aua karauna karaati i ki ara e tana panui heoi ano Hetino whakaotinga tera e ko rera wa peke mai tetahi tangata i muri iho he ma hanga whenua o Aotearoa kua whakawa ki a kua pakaru aua karauna karaati kua uru etehi tangata he nui noa atu, kei whea i anei he kupu tuturu hei mohiotanga matatou ka whiwhi te iwi maori i te pai tera pea e penei mai te kupu a te tangata mo tenei korero he pai rawa te pakarutanga o taua karauna karaati i uru atu ai hoki matou ki roto e tika ana tena kupu. Engari ko taku i whaka heai ko te tikanga o taua kapu kaore rawa hoki i mohio te iwi Maori i roto i aua tau tera ka whakarereketia hoki taua kupu no te mea e (oati) ana te ahua o te tikanga o taua kupu, he take nui tenei hei whaka titiro i o tatou nga kau mo nga mea katoa e hanga ana e te pakeha he ture mo nga whenua o te iwi Maori, tenei ana titiro tatou kapewheatia nga whenua pena, kua hokoa ki te pakeha akuanei kaori e tukua kia whakawa kia ki taua ture; ko te take nanga moni iho koa ai taua whenua i whakarereke. Mehemea he tino whakaaro ki nga tangata tika ki te whenua i mahue ki waho i taua karauna karaati i hanga ai taua ture penei ka whaia ano te panga o te hunga tika ki taua wheua i hoko nara a kawaihotia ano ko te panga o te hunga i hoko mo ta pakeha nana e nga moni ko nga tangata iuru hou atu, me riro ano i aua tangata o ratou nei panga.
- Me mutunga nga a teha katoa o te Iwi Maori o nga motu e rua o Aotearoa me te Waipounamu te haere ki roto i nga kooti me whakakahore rawa te a teha e haere. Ko te take i penatia ai nga ateha i whai kaha ai te kooti ki te noho ki te whakawa mehemea kaore he ateha e kore rawa e whakawa koia te take e ki anei kati nga ateha te haere ki taua mahi. Whakaaromai koutou e nga ateha o nga hapu katoa o Aotearoa me te Waipounamu ki nga kupu a to koutou Iwi Maori he nui hoki no nga ma te kua kitea i peneitia atu ai

koutou. Ahakoa he kupu tenei e mohiotia ana kaore he ora e puta hohoro maie pera me te ora i roto i te mahi ateha he ahakoa me aroha tatou ki te kupu a to tatou iwi kotahi no te mea katahi ano te whakakotahitanga o nga Rangatiratanga katoa o nga motu e rua nei i penei ai nga tikanga he nui nga hiahiatanga o nga Rangatiratanga o nga motu nei i mua ki a whakakotahi kaore i penei me tenei kati i te mea kua whakaae nei te nuinga o nga tangata o enei motu e rua ki a whaka-kotahi i runga i te haina a tena tangata a tena wahine a tena tamaiti i tona ingoa ki roto i nga puka-puka kirihipi hei e mea kiatuturu ai te nei kupu te kotahitanga. Tera pea e mea mai aku hoa kua kotahi noa atu te Twi Maori i te Rongopai o Ihu Karaiti nana i whakakotahi, e tika anara tena kupu, ko tena kotahitanga ko te mutunga o nga kino i waenganui i a tatou ko te ata nohotanga o nga Iwi Maori. Engari ko nga whakahaere a nga Rangatiratanga o ia hapu o ia hapu o te Iwi Maori rereke tonu t tetahi hapu i ta tetahi kamea tetehi hapu me mutu te kooti kaore tetehi hapu e whakaae, ka mea tetehi hapu me mutu te pooti mema ki te Paremata kaore tetehi hapu e whakaae atu ki te kupu a tera hapu. Ka mea tetahi hapu me mutu te hoko whenua kaore tetahi hapu e whakarongo atu ki tera kupu i. Ka mea tetehi hapu me mutu te Rihihi me mutu te mokete kaore rawa etehi hapu e whakarongo ki enei kupu, na e aku hoa mo enei tua hua o nga tikanga te whakakotahitanga e kia nei kia whakakotahi nga Iwi Maori katoa, kia kotahi ai te kupu penei tatou penei katoa pera tatou pera katoa, kaore te whaka-hau ki te whawhai, e heke nei te toto i roto i enei kupu e mea nei, penei tatou pera tatou engari pera tatou i runga i nga tikanga e tupu ai he ora mo tatou me o tatou uri i muri i a tatou e toe ai hoki o tatou toenga whenua, koia tatou nei i enei ra. E hoa ma e nga Rangatiratanga o nga motu e rua nei tangohia tenei tikanga e koutou whakahaere kia tuturu hei tikanga mo koutou hapu i raro ia koutou, kua nui noa atu nga wha atakoto ra nga tikanga i runga i tenei motu i nga tau kua mahue ake nei ki muri kaore i tupono tetehi o aua huarahi i mahi ara ki ta tatou ki ta te Iwi Maori i tumanako ai ko tenei huarahi e whakahaere a nei inaianei kaore rawa i tatatata ki te taha o era take i mahi ara e nga iwi o te motu nei, i nga tau kua mahue ake nei no te mea e mahia ana tenei i runga i nga ritenga o nga ture i whakamana e te Iwi Maori me te Kuini o Ingarangi i te tau 1840. E tino mohiotia ana i naia nei mehemea ki te kore e taea e tatou te mahi nga ritenga o tenei take inaianei kei ngara o a tatou uri i muri ia tatou mehemea ratou ka whiwhi i te matauranga ka whiwhi hoki i te ora. Ka haere ta ratou huarahi mahi mo nga mate i mahia nei i o tatou ra marunga i te huarahi e meatia nei tatou kia whakakotahi koia tehiahia nui i roto i te ngakau kia rite tonu mai o tatou whakaaro ki te tautoko i tenei ritenga.

- I whakaaetia whakatuturu rawa e te Runanga nui me te Runanga ariki kia kohia he moni e nga hapu katoa o te Iwi Maori o Aotearoa me te Waipounamu ko aua moni hei whakau i te Tuata kotahi-tanga hei whakahaere i te mate e pehi nei i te Iwi Maori ara i te Tiriti o Waitangi i takahia nei e nga mahinga o muri iho me te Rarangi 71 matahi.

He Whakaatu.

Tenei kia koutou e nga hapu katoa, o te Iwi Maori o nga motu e rua o Aotearoa, me te Waipou-namu, o nga take hei mahinga ma tenei kotahitanga, e hiahitia atu nei kia whakakotahi mai tatou.

- *Rarangi tuatahi* (1).—Me tuhi e ia tangata e ia wahine tona ingoa, ki roto i te pukapuka kirihipi kua tae nei o koutou tau ki te 21, ka ahu ake ki runga. Ma ia tangata e tuhi tona ingoa, ma ia wahine hoki e tuhi tona ingoa kia tokotoru nga tangata hei kai titiro i te tuhinga o nga tangata i o ratou ingoa. Ko nga tangata kaore e mohio ki te tuhi i o ratou ingoa ma tetahi o aua kai titiro e tuhi. Ma taua tangata nona te ingoa e pupuri i tona ri nga ki te kakau o te pene ka ripeka ai (toku x tohu).
- *Rarangi tuarua* (2).—Ko tenei tuhinga ki runga ki tenei kirihipi, o nga tangata katoa o nga motu erua nei hui atu ki nga motu Maori e tata ana ki enei. Hei tohu mo to ratou whakaaetanga tuturu ki te whakakotahitanga, a, kia pumau tonu ano hoki te tu o to ratou Kawanatanga Maori. I raro i te mana o te rarangi 71, o te Ture nui o Niu Tireni o te tau 1852. Ko taua Rarangi e mea ana e tika ana kia whakaturia e te iwi Maori he Kawanatanga mo ratou, i raro ano hoki o te mana o te Tiriti o Waitangi, te Rarangi tuarua o taua Tiriti e mea ana ko te Kuini o Ingarangi ka whakarite ka whakaae, ki nga rangatira ki nga hapu ki nga tangata katoa o Niu Tireni te tino rangatiratanga o o ratou whenua.
- *Rarangi tuatoru* (3).—Ko tenei Kawanatanga kua huaina tona ingoa ko te Runanga Paremata Maori i raro i te mana o te Tiriti o Waitangi, i raro ano hoki i te mana o tenei whakakotahitanga.
- *Rarangi tua wha* (4).—Nga mahi ma tenei Runanga Paremata. He hanga ture mo nga whenua katoa e mau ana ki te iwi Maori i te mea hoki kua ki tea te kina e te iwi Maori o te hanga ture a te Paremete Pakeha.
- *Rarangi tua rima* (5).—Ko nga ma te katoa o te iwi Maori me tuku katoa mai ma tenei Kawanatanga me ona Runanga e mahi e tititiro i nga huarahi e taea ai aua ma te e tenei kotahitanga te Awhina. Kia puta ai he ora ki te tangata ki te Hapu ki te iwi, ki nga iwi ranei no ratou ana whenua.

- *Rarangi tua ono* (6)— Konga whenua he i mahinga ma tenei Kawanatanga me ona Runanga tuatahi: (1). Ko nga whenua i hokoa ki te Paraharaha i mua atu o te Tiriti o Waitangi, tae mai ki te tau o tana Tiriti o Waitangi; (2). Ko nga whenua i hokoa hetia i tukua hetia, me nga whenua i murua noatia e te Kawanatanga me era atu pakeha, me era atu whenua i rero he i nga mihinare me nga tauranga ika, Mahi Tio, me nga Tahuna pipi, paru moana, me era atu mahinga kai ate Iwi Maori; (3). Ko nga whenua Raupatu i timata mai nei i Waitara te muru; (4). Ko nga whenua ano hoki o te tai Hauauru e mau nei i raro i te mana o te kai tieki o te katoa; (5). Ko nga whenua i hokoa hetia ki te koura ki te hiriwa, ki te taonga; (6). Ko nga whenua i hokoa hetia e te Kawanatanga i te Waipounamu me nga whenua i murua noatia me nga whenua i riro i te kamupaene o Wairaweke; (7). Ko te kooti whakawa whenua Maori ka whaka-korea atu e tenei kotahitanga, me nga ture hoko whenua, me nga ture Riihi whenua. Engari ma tenei Kawanata me tona Runanga e mahi he ture kia whiwhi ai te Iwi Maori i te ora, mo ratou, me o ratou whenua; (8). Ka mahia e tenei Kawanatanga he ture mahi Paamu Hipi, kau, me era atu kararehe. He ture hei whakawhiwhi i nga taitamariki ki nga mahi nunui. Hei whakawhiwhi ano hoki i nga tangata kore whenua ki te whenua: (9). Ko nga whenua katoa e mau ana ki to Iwi Maori, ma nga komiti Maori anake e whakawa, aha koa, whenua Papatipu, whenua karaunua karaati ranei, Tiwhikete ranei memoria ranei. Otaki, N. Z. Weepu me ona hoa (Webbe & Co.,) Kai Taa Kai Whakaputa 1892.